Genç İnsan ve Namaz

İçindekiler

BİRİNCİ BÖLÜM

GENÇ İNSAN VE İBADET

İKİNCİ BÖLÜM

NAMAZ İLE İLGİLİ MESELELER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAMAZIN KAZANDIRDIKLARI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBER EFENDİMİZ SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM'İN NAMAZI

BEŞİNCİ BÖLÜM

NAMAZ İLMİHÂLİ

BİRİNCİ BÖLÜM

GENÇ İNSAN VE İBADET

GENÇ İNSAN VE İBADET

İnsan hayatında değişik evreler vardır. bu evrelerin her birinin kendisine göre güzelliği vardır. Gençlik, Yüce Yaratıcı'nın kullarına bahşettiği en büyük nimetlerden biridir. Genç insan sağlıklıdır. Genç insan dinamiktir. Hareket kabiliyeti vardır. Kanı deli deli akar. Genç insanın kulluğuna Allah Teâlâ hususi bir nazar atfeder. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hadis-i şerifte, "Allah yedi kimseyi, kendi zıllinden (gölge) başka sığınak olmayan (kıyamet) gününde, zılli altında himaye buyuracaktır. Birincisi adaletli yönetici, ikincisi ömrünü ibadet neşvesi içinde geçiren genç, üçüncüsü mescidlere dilbeste olan kimse, dördüncüsü Allah için birbirini sevip Allah için bir araya gelen ve Allah için birbirinden ayrılan iki insandan her biri, beşincisi makam ve cemal sahibi bir kadının talep ağında nefsine başkaldırıp "Ben Allah'tan korkarım." diyen adam, altıncısı solundakine infak ettiği şeyden, sağındaki bir şey hissetmeyecek şekilde sadakasını gizli eda eden, yedincisi yapayalnızken Allah'ı anıp da gözleri yaşlarla dolan." buyurur.[1]

1 Buhari, Ezan, 36

Büyük dâvâ insanlarının, dâvâlarına esas olarak yazılarını "genç nesil" ve "genç adam" üzerine örgülediklerini görürüz. Bunun değişik sebepleri vardır. Hz. Ömer'e isnad edilen şöyle bir söz vardır ve çok önemlidir: "Genç insanı olmayan bir dâvânın ayakta durması mümkün değildir." Bundan dolayıdır ki pek çok büyük, rüyalarını görüp hayallerinde tüllendirdikleri geleceği, hep gençlik malzemesi ile örgülemeyi düşlemiştir.

İslâm dâvâsını temsil eden insanların yanında, daima gençlik adına birileri bulunmuştur. Mesela Hz. Musa'nın yanında Yuşa, Ashab-ı Kehf'in yanında Yemliha, Hz. Mesih'in yanında ismini bilemediğimiz biri.. ve tabii Efendimiz'in yanında da Hz. Ali (radıyallahu anh). İşte bütün bunlar fütüvvetin (gençlik ruhu) temsilcileridirler. Peygamberlerde böyle olduğu gibi, yakın çağ tarihi itibariyle de durum böyledir. Mesela ilk dönem itibariyle Sokrates'in etrafında gençler vardır. Asrımızda Bediüzzaman Hazretleri'nin etrafında toplanmış insanlar da gençlerdendir. Hulusi Efendi, Hüsrev Efendi, Hâfız Tevfik Efendi.. ve daha niceleri onunla tanıştıklarında 25-30 yaşlarında birer gençtirler. Bütün bunlar gösteriyor ki hemen her dâvâ insanı, bütün sa'y ve gayretini, istikbal vaad eden böyle bir gençlik yetiştirmeye harcayıp onu âdeta hülyalarının yorumcusu olarak görmüştür.

Genç adam güç, kuvvet ve zekânın fidanıdır. Terbiye ve ıslah edildiği takdirde zorlukları yenen bir kahraman gibi, gönüllere aydınlık ve dünyaya nizam vadeden bir güç hâline gelebilir.

Genç insan marifetullah adına fırsatları iyi değerlendirmelidir. Allah, böyle yapan genci takdir ve tebcil eder. Ona lütuflar bahşeder. Ummadığı şeylere nail kılar. Bir hadis bize böyle bir delikanlıyı anlatır:

"Suheyb-i Rûmî'den (radıyallahu anh) rivâyet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

– Sizden önceki ümmetler içinde bir sultan, bir de onun sihirbazı vardı. Bu sihirbaz yaşlanınca sultana,

– Ben yaşlandım, bana genç birini göndersen de ona sihirbazlığı öğretsem, dedi.

Sultan da ona bir genç gönderdi. Gencin yolu üzerinde bir rahip bulunmaktaydı. Genç ona uğradı, yanında oturdu ve konuşmalarını dinledi, beğendi. Sihirbaza her gittiğinde rahibe uğrar ve yanında bir süre kalırdı. Sihirbaz ona "Niçin geç kaldın?" diye kızar ve onu döverdi. Delikanlı bu durumu rahibe şikâyet etti. O da şöyle dedi:

– Sihirbazdan korktuğunda "Evdekiler alıkoydular." de; ailenden çekindiğinde de "Sihirbaz alıkoydu." de.

Genç, durumu böylece idare edip giderken bir gün yolda insanların gelip geçmesine engel olan büyük ve yırtıcı bir hayvana rastladı ve kendi kendine "Sihirbazın mı yoksa rahibin mi daha üstün olduğunu işte şimdi öğreneceğim." diyerek bir taş aldı ve "Ey Allah'ım, rahibin yaptıklarını sihirbazın yaptıklarından daha çok seviyorsan, şu hayvanı öldür ki insanlar yollarına devam etsinler." dedi ve taşı hayvana doğru fırlatıp onu öldürdü. Halk da geçip gitti. Daha sonra delikanlı rahibe gelip olayı anlattı. Rahip ona,

– Delikanlı! Şimdi artık sen benden daha üstünsün. Zira sen bu gördüğüm mertebeye erişmişsin. Öyle zannediyorum ki sen yakında bir belâya uğratılacaksın. Böyle bir şey olursa, sakın benim bulunduğum yeri kimseye gösterme, dedi.

Delikanlı, körleri, alaca hastalığına tutulmuş olanları kurtarır ve diğer hastalıkları da tedavi ederdi. Sultanın o sıralarda kör olmuş bir yakını bunu duydu, değerli hediyelerle birlikte delikanlıya gitti ve,

– Eğer beni tedavi edersen, bütün bunlar senin olacak, dedi.

Delikanlı,

– Ben kendiliğimden kimseye şifâ veremem. Şifayı ancak Allah Teâlâ verir. Eğer sen Yüce Allah'a inanırsan, ben ona dua ederim, o da (dilerse) sana şifa verir, dedi.

Adam iman etti. Allah Teâlâ da ona şifa verdi. Adam eskiden olduğu gibi sultanın yanına gelip meclisteki yerini aldı. Sultan,

– Senin gözünü kim iyi etti, diye sordu.

O da,

– Rabbim, dedi.

Bu defa Sultan,

– Senin benden başka rabbin mi var, diye gürledi.

Adam,

– Benim de senin de rabbin Allah Teâlâ'dır, dedi.

Bunun üzerine sinirlenen sultan, adamı tutuklattı ve gencin yerini gösterinceye kadar ona işkence ettirdi. Sonuçta adam gencin yerini söyledi. Delikanlı getirildi. Sultan ona,

– Delikanlı, demek senin sihirbazlığın körleri ve alacaları iyi edecek dereceye ulaşmış. Duydum ki sen epeyce işler yapıyormuşsun, öyle mi, diye sordu.

Delikanlı,

– Hayır, ben kimseye şifa veremem. Şifa veren Allah Teâlâ'dır, dedi.

Sultan delikanlıyı tutuklattı ve rahibin yerini gösterinceye kadar ona işkence ettirdi. Neticede rahip getirildi ve kendisine "Dininden dön!" denildi. Rahip bu teklife

yanaşmadı. Bunun üzerine sultan bir testere getirtip başının tam ortasından rahibi ikiye biçtirdi. Rahibin parçalarının her biri bir yana düştü. Sonra sultanın adamı getirildi ona da "Dininden dön!" denildi. Ancak o da kabul etmedi. Sultan onu da parçalarının her biri bir tarafa düşünceye kadar testere ile başının ortasından ikiye biçtirdi. Daha sonra delikanlı getirildi ve "Dininden dön (yoksa öleceksin)." diye tehdit edildi, fakat delikanlı direndi. Sultan delikanlıyı adamlarından bir gruba teslim etti ve onlara şu tâlimatı verdi:

– Bunu şu dağın tepesine çıkarın, dininden dönerse ne âlâ, değilse, aşağıya yuvarlayın gitsin.

Delikanlıyı götürdüler, dağın tepesine çıkardılar. Delikanlı,

– Allah'ım, beni bunların elinden nasıl dilersen öylece kurtar, diye dua etti.

Bunun üzerine dağ sarsıldı ve onlar aşağı yuvarlandılar. Delikanlı sapasağlam yürüyerek sultanın yanına döndü. Sultan ona,

– Yanındakiler ne oldu, dedi.

Delikanlı da,

– Allah beni onların elinden kurtardı, dedi.

Bunun üzerine sultan, delikanlıyı adamlarından bir başka gruba teslim etti ve,

– Bunu Kurkur denilen bir gemiye bindirip denizin ortasına götürün. Dininden dönerse ne âlâ, değilse, denize atın gitsin, dedi.

Delikanlıyı alıp götürdüler. O,

– Allah'ım, beni bunların elinden dilediğin şekilde kurtar, diye dua etti.

Gemi içindekilerle beraber alabora oldu, hepsi boğuldu. Delikanlı sağ salim sultanın yanına döndü. Sultan onu görünce,

– Yanındakiler ne oldu, diye sordu.

Delikanlı da,

– Allah beni onların elinden kurtardı, dedi ve ilâve etti:

– Benim sana söyleyeceklerimi yapmadıkça beni öldüremezsin.

Sultan,

– Neymiş onlar, dedi.

Delikanlı,

– Halkı geniş bir meydanda topla. Beni de bir hurma kütüğüne bağla. Sadağımdan bir ok al, yayın tam ortasına koy. Sonra da "Delikanlının Rabb'inin adıyla de ve at. İşte ancak bunu yaparsan beni öldürebilirsin." dedi.

Sultan halkı geniş bir meydanda topladı. Delikanlıyı hurma kütüğüne bağladı. Sonra delikanlının sadağından

bir ok aldı, yayına yerleştirdi. "Delikanlının Rabb'inin adıyla." deyip oku fırlattı. Ok, delikanlının şakağına isabet etti. Delikanlı elini şakağına koydu ve oracıkta öldü. Bunun üzerine halk,

– Biz, delikanlının Rabb'ine iman ettik, dediler.

Daha sonra durumu sultana ileterek,

– Gördün mü çekindiğin şey nihâyet başına geldi; halk iman etti, dediler.

Bunun üzerine sultan, sokak başlarına büyük hendekler kazılmasını emretti. Hendekler ateşle doldurulmuştu. Sultan,

– Bu yeni dinden dönmeyen herkesi zorla ateşe atın (yahut onları ateşe girmeye zorlayın) dedi.

Emri yerine getirdiler. En sonunda kucağında çocuğu ile bir kadın geldi, bir ara ateşe girmemek ister gibi yaptı, sendeledi. Çocuk,

– Anneciğim, sık dişini, sabret, çünkü sen hak din üzeresin, de(mek suretiyle annesini cesaretlendir)di.[2]

Genç Sahabiler Davalarına Çok İştiyaklı idiler

Sahabi Efendilerimiz davalarına ve Efendimiz'e yürekten bağlıydılar. Cündeb İbn Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz erginlik çağına yaklaşmış bir grup genç,

[2] Müslim, Zühd, 73

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Kur'ân'ı öğrenmezden önce imanı öğrendik. Sonra da Kur'ân'ı öğrendik. Kur'ân sayesinde imanımız daha da arttı."

Fütüvveti sadece iman coşkusu ile değil, aynı zamanda delikanlılıkları ile de temsil ediyordu ashab-ı kiram efendilerimiz. Hatta Uhud'da açık şehadet arzusu ile meydan harbi teklifinde bulunanlar da gençlerdi.

Duaya da düşkündü genç sahabiler. Ensardan bir genç Resûlullah'ın arkasında namaz kılarken aksırdı ve,

– Bize bağışladığı (gerek) dünya ve (gerekse) âhiret (nimetlerin)den dolayı Allah'a pek çok, güzel ve her an ziyâdeleşen hamdler olsun, dedi.

Peygamber Efendimiz namazı bitirince,

– (Bu) duayı okuyan kimdi, diye sordu.

Genç sükût etti. Sonra,

– (Bu) duayı okuyan kimdi? Gerçekten o kimse sakıncalı bir şey söylemedi, buyurdu.

Bunun üzerine (o genç),

– O duayı ben okumuştum, ey Allah'ın Resûlü! Ben bu dua ile hayırdan başka bir şey kastetmedim, diye cevap verdi.

Resûl-ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) de,

– Bu dua zikri sonsuz derecede büyük olan Rahman'ın Arşına erişti, buyurdu.[3]

Bir başka hadiste Resûl-ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, "Gençlerinizin en hayırlısı, (sefahetten uzak durmakta ve temkinli davranmakta) ihtiyarlara benzeyendir. Yaşlılarınızın en fenası ise, (başını gaflete sokmakta ve nefsinin arzularına uymakta hevâperest gençler gibi yaşayandır." buyurmuştur. Bu itibarla, ister kadın ister erkek en hayırlı genç, bir ayağı kabirde yaşlı bir insan edasıyla sürekli ölümü ve ölüm ötesini düşünen, âhiretine azık tedarik etmek için çalışıp didinen, gençlik heveslerine esir olmayan ve gaflette boğulmayan gençtir. O, nefsânîliğin en azgın olduğu dönemlerde bile, öteler iştiyakıyla coşup cismanî arzularını gemleyebilmiş, kulluğu tabiatının bir derinliği hâline getirmiş ve kendisini Hakk'ın yoluna vermiş bir adanmış ruhtur.

Yaşı açısından daha küçücük bir çocuk iken Allah Teâlâ'nın hususî lütuflarına mazhar olan ve kendisine hikmet verilen Hz. Yahya Aleyhisselâm bu yiğitler için en güzel örneklerden birisidir. Rivâyete göre; yaşıtı olan çocuklar, "Yahya, gel, sen de bize katıl; beraberce oynayalım!" dedikleri zaman, "Ben, oyun için yaratılmadım." diyen Aziz Nebî, oynamak çocukların şiarı olmasına rağmen, kendisi daha o yaşta hilkatin gayesini kavramış, dünyevî meşgalelerden mümkün olduğunca uzaklaşmış ve yaratılış hikmetine uygun bir gidişâtı ihtiyar etmiştir.

[3] Sünen-i Ebû Davud Tercüme ve Şerhi, Şamil Yayınları, 3/189-190

İşte, en hayırlı genç, Hz. Yahya gibi, daha hayatının ilkbaharında, kulluğunun farkına varıp dünya misafirhanesini ebedî saadetin kapısını açmak için bir vesile olarak değerlendiren delikanlıdır. İman gücüyle şahlanıp iradesinin hakkını vererek nefsanî arzularını sınırlayabilen, her gün birkaç defa kendisini hesaba çekerek davranışlarını kontrol altına alabilen, silkinip gönül dünyasında dirilerek gerçekten var olduğunu ortaya koyabilen, en ulvî hislerle mamur ettiği gönlünü fizik ötesi âlemlere de açık hâle getiren ve bu kemâle ermişlikle fütüvvet ruhunu temsil eden kahramandır.

Evet, bir gencin yaşlılara benzemesi; kanının en deli aktığı ve beşerî garîzelerinin kendisini sürekli dünyaya çağırdığı bir dönemde dahi âhiret yolcusu olduğunu unutmaması, başında şafak emareleri tulû etmiş, saçı–sakalı ağarmış bir ihtiyar gibi bir ayağı ötedeymişçesine yaşaması, şeytanın bin bir oyununa rağmen olgun bir gönül adamı edasıyla hayatını dine, imana, Kur'ân'a hizmete adaması ve her zaman ihsan şuuruyla hareket ederek bütün cismanî isteklerine, şehevî arzularına başkaldırması, günahlara karşı isyan bayrağı açması demektir.

Genç İnsan İffetini Korumalıdır

Mecmau'l-Enhür sahibi Muhammed ibn Süleyman, "Damat Efendi" lakabıyla meşhur olmuştur. Çünkü bu iffet âbidesi, talebelik döneminde bir gece yarısı, mum ışığı

altında ders çalışmaktadır. İlmî mütâlaalara daldığı bir esnada kapısı çalınır. O vakitte birinin gelmesinin hâsıl ettiği hayret ve misafirin kimliği hakkındaki merakla hemen kapıyı açar. Karşısında genç ve güzel bir kızcağız durmaktadır. Misafir, yolunu kaybettiğini ve etrafta başka bir ışık göremediği için onun kapısını çalmaya mecbur kaldığını söyler.

Genç talebe, misafirini geri çeviremez, onu gece karanlığına ve sokağın soğuğuna terk edemez, çaresizce kızı içeri alır. Ona oturup dinlenebileceği bir köşe gösterdikten sonra da sabaha kadar dersine çalışmaya devam eder. Utangaç ve gizli-saklı nazarlarla onu seyreden kızcağız, bu iffetli talebenin bir hâline taaccüp eder; genç, arada bir parmağını önünde yanan mumun alevine tutmakta ve bir müddet öylece bekledikten sonra geri çekmektedir. Bir defa ile de yetinmemekte ve bunu ara ara sürekli tekrarlamaktadır. Bu hâl üzere sabah olur.

Gün ışıdıktan sonra genç kız oradan ayrılıp evine döner. Halkın yardımıyla yolunu bularak ulaştığı ev, Osmanlı vezirlerinden birinin sarayıdır; bu genç kız da, o vezirin kerimesidir. Saray halkı, ona geceyi nerede ve nasıl geçirdiğini merakla sorarlar; zira bütün gece onu aramış ama bir türlü bulamamışlardır. Genç kız başından geçenleri, gördüklerini ve hususiyle de kendisini misafir eden talebenin tuhaf hâlini bir bir anlatır. Vezir, kızına yardım eden o genci sarayına davet eder ve niçin sabaha kadar

elini yanan mumun üzerinde tuttuğunu sorar. Yusuf yüzlü genç, "Yolunu kaybettiği için kapımı çalan bir misafiri dışarıda bırakamazdım; bu sebeple onu kulübeme aldım. Nefsimin desiselerine karşı koyabilmek için de elimi ara sıra mumun bana cehennemi hatırlatan alevi üzerine koydum. Şeytan beni kandırmaya yeltendiğinde, parmağımı ateşe tutarak, nefsime cehennem azabını hatırlattım ve böylece yanlış bir şey yapmaktan kurtuldum." der.

Evet, hayırlı genç, bu iffet ve ismet şuuruyla ve âhirete kilitlenen gönlüyle o vezirin çok hoşuna giden ve teklifi kabul ederek o kızcağızla evlendikten sonra da "Damat Efendi" olarak anıla gelen Muhammed ibn Süleyman gibi, bu dünyanın cazibedâr güzellikleri karşısında bakışı bulanmayan, gözü kaymayan, veraların verasını ebedî saadet diyarı sayan ve hep ona ulaşmayı düşünerek yaşayan insandır.

Namaz Aşığı Bir Genç ve Kazancı

Hz. Ömer devrinde bir genç vardı. Bu genç mescitten hiç ayrılmazdı. Sanki o bir mescit kuşuydu. İbadetine dikkatli, nafileleriyle de Allah'a (celle celâlühû) yaklaşanlardan olduğu her hâlinden belliydi. Bir ara, Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu genci mescitte göremez oldu.

Zaten, cemaatin bazı mezheplere göre farz, bazılarına göre namazdan bir rükün ve en azından sünnet-i müekkede

olmasının ve bir imam arkasında namaz kılmanın hikmetlerinden biri de bu değil mi? İmam, arkasına dönüp cemaatini süzecek ve gelmeyen varsa onu soracak.. bir derdi, bir sıkıntısı olup olmadığını öğrenecek.. hele bu imam Hz. Ömer (radıyallahu anh), cemaat de ashab olursa..

Ömer, cemaat ne kadar kalabalık olursa olsun cemaatini çok iyi tanır ve âdeta her gün onları kontrol ederdi. İşte bu genci görmeyince de böyle sormuştu: "Acaba falan gence ne oldu, bir iki gündür mescitte göremiyorum." Cemaat önce cevap vermek istememiş ve herkes gözlerini yere çevirmişti. Ömer'le göz göze gelmemek için. Hz. Ömer (radıyallahu anh), cemaatteki bu garipliği görünce sorusunu tekrar etti ve içlerinden biri cevap verdi: "Ey Mü'minlerin Emiri! Onu, uygunsuz bir yere giden yolda ölü olarak bulduk. Seni üzmemek için hemen namazını kılıp gömdük."

Hz. Ömer, işi anladı. Sanki Ömer'in gözünden perde kalkmış ve genci asıl mahiyetiyle görmüş gibiydi. Hâdisenin aslı şudur:

"Bu genç mescide gelip giderken, evi o yolun üzerinde olan bir kadın, gence musallat olmuştur. Genç bekârdır ve kadın, onu yoldan çıkarabilmek için şeytanın bütün oyunlarını kullanmaktadır. Ancak her defasında genç, ondan gelen tekliflere karşı mukavemet eder, dayanır ve günaha girmekten kurtulur.

Ne var ki her insanın bir de zayıf ânı olur. İşte o gün de o gencin zayıf ânıdır. Kadın bütün aşüfteliğiyle ona işaret edince genç dayanamaz ve o eve doğru bir iki adım atar. Birden dudaklarında, gayr-i ihtiyarî bir âyetin temessülünü hisseder. Yani genç gayr-i ihtiyarî olarak bu âyeti devamlı ve ısrarla okumaya başlar. Önce farkına varmadan diline dolanan bu âyet, farkına vardığında onun işini bitirmeye yetmiştir. O semavî saika gibi gelen âyet şudur: "Onlar ki takva dairesi içinde yaşarlar, kendilerine şeytandan bir tayf, vesvese geldiği zaman hemen Allah'ı hatırlar ve gözlerini hakka açarlar."[4]

Genç, sanki bu âyetler yeniden nazil oluyor gibi bir ruh hâleti içine girer. Niyet ettiği işten dolayı Rabb'inden çok utanır, hayâ eder.. Rabb'inin ona olan bunca ihsanını unutup bir an dahi olsa günaha meylinden dolayı ürperir.. ve hele sürçme ânında bile Rabb'inin onu nefsiyle baş başa bırakmayıp diline saldığı âyetle onu kendisine çevirmesi bu ışık insanı öylesine heyecanlandırır ki, kalb balansı bu lâhûtî heyecana dayanamaz; O'nu anar ve ötelere yürür.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), gencin serancâmesini öğrenince hemen onun kabrine koştu. Kabre doğru eğildi ve sesi çıktığınca bağırdı:

– Ey genç! Rabb'inden korkanlar için iki cennet vardır.

4 A'raf Sûresi, 201. âyet

Tam bu esnada Ömer'in (radıyallahu anh) sesine denk gür bir ses daha duyuldu ve âdeta makber lerzeye geldi. Bu ses, o gence aitti ve şöyle demekteydi:

– Ey Mü'minlerin Emiri! Allah bana senin dediğinin iki katını lütfetti.[5]

Bu ses, ister bu gence ait olsun, isterse onun yerine bir melek konuşmuş bulunsun veya bunların hiçbiri olmasın da sema lerzeye gelip bu sözleri söylesin, fark etmez. Genç, Allah'tan (celle celâlühû) korkmasının mükâfatını iki kat olarak görmüştür.

Kur'ân Okuyan Gencin Hikâyesi

Hafız Münâvi'den nakledilen bir vak'a vardır: "Bir genç, hafızlığını ikmal ederken hemen her gün sabahlara kadar uyumayıp Kur'ân-ı Kerim'i hatmeder. Ertesi gün de tabiî olarak hocasının karşısına rengi solmuş, benzi sararmış olarak çıkar. Hem maddî hem de mânevî açıdan kendisine mürşid olabilecek kapasitede olan hocası, bu durumun sebebini onun ders arkadaşlarına sorar. Onlar cevaben,

– Üstadımız, bu talebeniz hemen her gün sabahlara kadar uyumayıp Kur'ân-ı Kerim'i hatmedip duruyor, derler.

Üstad, talebesinin Kur'ân-ı Kerim'i böyle okumasını arzu etmediği için bir gün onu karşısına alır ve,

[5] İbn Kesir, Tefsir, 2, 280

– Evlâdım! Kur'ân indiği gibi okunmalıdır. Bugünden itibaren sen Kur'ân'ı, şu ana kadar okuduğun gibi değil de beni karşında farz ederek, dersini bana takrir ediyormuşsun gibi oku, tavsiyesinde bulunur.

Genç gider, hocasının tavsiyeleri çerçevesinde o gece Kur'ân-ı Kerim'i okur ve sabah hocasının huzuruna geldiğinde,

– Efendim, bu gece ancak Kurân-ı Kerim'i yarısına kadar okuyabildim, der.

Üstad,

– Pekâlâ, bu gece de Kur'ân-ı Kerim'i doğrudan doğruya Resûl-ü Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) huzurunda okuyor gibi oku, emrini verir.

Talebe, 'Kendisine Kur'ân nazil olan zâtın huzurundayım, doğru okumalıyım.' düşüncesiyle o gece Kur'ân'ı daha dikkatli tilavet eder. Ertesi gün üstadına, Kur'ân-ı Kerim'in ancak dörtte birini okuyabildiğini söyler. Üstadı talebesindeki terakkiyi görünce, bir mürşidin müridinin dersini arttırması gibi,

– Bugün o emin melek, Cibril'in Resûl-ü Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) tebliğ ettiği anda dinliyor gibi oku, der.

Talebe ertesi gün,

– Vallâhi üstadım, bugün ancak bir sûre okuyabildim, der.

Üstad son adımı atar:

– Evlâdım! Şimdi de onu, binlerce hicabın verasında bulunan Mevlâ-yı Müteal'in huzurunda okuyor gibi oku! Düşün ki, okuduğunu Allah (celle celâlühû) dinliyor, senin için indirdiği kelâmını senin ile mukâbele ediyor.

Talebesi ertesi gün ağlayarak üstadının karşısına gelir ve şöyle der:

– Üstadım, 'Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn. Errahmanirrahim. Mâliki yevmi'd-dîn.' dedim; ama 'İyyake na'büdü.' demeye bir türlü dilim varmadı. Çünkü 'Sadece sana kulluk yaparım.' diyeceğim; diyeceğim, fakat ben o kadar çok şeye kulluk yapıyorum ve o kadar çok şey karşısında serfürû ediyorum ki, onun karşımda hazır ve nazır olduğunu mülâhazaya alınca 'İyyake na'büdü'yü aşamadım.

Hafız Münâvi, bu gencin fazla yaşamadığını, bir iki gün sonra vefat ettiğini kaydeder. Onu bu seviyeye getiren o bilge ve mânâ eri üstad, gencin mezarının başında onun ahvalini müşahede ederken, delikanlı, hocasının duyabileceği bir sesle,

– Üstadım, ben hayyim (hayattayım). Hayy u Kayyum olan Sultanlar Sultanı'nın huzuruna vardım ve hiç hesap görmedim, diye konuşur."

İşte ideal genci resmeden bir şiir. Şiirin sahibi muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi.

GENÇ ADAM

Genç adam! Düşün bir yığın dertti ki asırlık,
Sarmış cemiyeti onulmaz pek çok hastalık.

Toplumun her yanı ayrı bir illetle ma'lûl;
Beyinler sarsık, kalbler baygın, devâsı meçhûl..

Meydanlar inliyor; gâyesiz kalabalıklar;
Yığın yığın aldatan ve aldanan alıklar.

Bir tablo ki komedi, trajedi iç içe,
Koşuşuyor yığınlar, koşuyorlar bir hiçe..

Bunca fezâyîle cemiyet yaşar mı? Heyhât!
Göz görmez, kulak sağır, "kapkaranlık hissiyât"..

Şehirler tekmil çirkef, sokaklar zift kanalı;
Gençler serâzât, her şey hürriyet payandalı...

Hayâ yırtılıp gitmiş, iffet ayak altında,
Yalan som altın, aldatma sultanlık tahtında...

Kurt tam gövde içinde, yapraklar bir bir solmuş,
Millî rûh derbeder, milletse tekmil yorulmuş.

Genç adam; bu bâdirenin bahadırı sensin!
Yıllardır, hayâllerde, düşlerde beklenensin...

Doğrul! Kendine gel! Bak tan yeri ağarıyor
Doğrul ki her yanda nûr, karanlığı boğuyor.

Hiç durma koş tulumban elinde dört bir yana!
Göğüsle alevleri bu bir vazife sana!

Yırtılsın bütün zulmetler, belli olsun akyol...
Gel, bu adanmışlar yolunun dâvâcısı ol!"

Sensin asırlardan beri beklenen kahraman,
Gel ki, artık kalmadı dizlerimizde derman..!

İKİNCİ BÖLÜM

NAMAZ VE NAMAZ İBADETİ İLE İLGİLİ MESELELER

NAMAZ

Namaz İslâm'ın beş şartından biridir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) İslâm'ın bu beş esasını şu hadiste şöyle anlatır: Abdullah İbn Ömer (radıyallahu anh) babası Hz. Ömer'le rivayet eder: "Ben Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında oturuyordum. Derken yanımıza elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah bir adam çıkageldi. Üzerinde, yolculuğa delâlet eden hiçbir belirti yoktu. Üstelik içimizden hiç kimse onu tanımıyordu. Gelip Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) önüne oturdu ve dizlerini O'nun dizlerine dayadı. Ellerini (kendi) bacaklarının üzerine edeb ve hürmetle koyduktan sonra sormaya başladı.

– Ey Muhammed! İslâm nedir?

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem),

– İslâm, Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmen,

namaz kılman, zekât vermen, Ramazan orucu tutman, gücün yettiği takdirde Beytullah'ı haccetmendir, buyurdu.

Yabancı,

– Doğru söyledin, diye tasdik etti.

Biz hem sorup hem de tasdik etmesine şaşırdık. Sonra tekrar sordu:

– İman nedir?

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem),

– Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, yani hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmandır, buyurdu.

Yabancı yine,

– Doğru söyledin, diye tasdik etti.

Ve devamla yine sordu:

– İhsan nedir?

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem),

– İhsan, Allah'a O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Şüphesiz sen O'nu görmezsen de O seni görmektedir, buyurdu.[6]

Müceddid-i Elf-i Sâni İmam Rabbani Hazretleri namaz ile ilgili olarak Mektubat isimli eserinde şunları

6 Müslim, İmân 1

kaydeder: "Namaz, İslâm dininin beş esasından ikincisidir. Birincisi, Allah'a ve Resûlü'ne iman olup ikincisi namazdır. Üçüncüsü zekât vermektir. Dördüncüsü, Ramazan ayı orucunu tutmaktır. Beşincisi, Allah'ın beytini haccetmektir. Birinci asıl, itikada taalluk eder. Kalan dört asıl ise, amele taalluk etmektedir. Bütün ibadetlerin en şümullüsü, toplu mana ifade edeni, en faziletlisi namazdır. Kıyamet günü, ilk hesap, namazdan olacaktır. Namaz işi tamam olduktan sonra, kalanların hesabı Allah'ın yardımı ile kolay geçer.[7]

Bir büyük İslâm Âlimi Şah Veliyullah ed-Dihlevî'nin namazla ilgili şu sözlerini de nakledelim: "Bil ki insan namaz kılarken bazen kendini bir şimşek gibi Allah'ın huzuruna yükseltilmiş ve mümkün olabilecek en büyük bağlılıkla O'nun eşiğinde tam bir teslimiyetle boyun büker. Bu esnada öyle şeyler görür ve hisseder ki, insanın dili onları asla tasvir edemez. Başından bir kere bu nurlu hâl geçen insan, önceki durumuna döndüğünde kendinden geçme hâlinin kaybolmuş olmasından dolayı büyük bir üzüntü duyar. Bunun üzerine, kaybettiği o hâle yeniden kavuşmak için yeniden namaza dönmek ister. Bu, Allah ile neredeyse doğrudan bir iletişimin kurulduğu, kendine özgü söz ve hareketlerin eşlik ettiği, saygı ve bağlılık dolu bir eylem ve ruh hâlidir. Namazın özü üç unsurdan ibarettir:

7 Mektubat, İmam Rabbani, 380. Mektup

Allah'ın yüce huzurunda hissedilen alçak gönüllülük (huşû) duygusu, Allah'ın üstünlüğünün ve insanın acizliğinin kabulünün uygun sözlerle ifade edilmesi ve vücudun bütün azalarıyla saygı ifade edecek bir duruşa geçilmesidir. Bir namaz ibadetinde üç türlü duruş vardır: Ayakta durmak (kıyam), eğilmek (rükû) ve Allah'ın huzurunda alnını yere koymaktır (secde). Bütün bunlar kulun Allah huzurunda, O'nun yüceliğini ve kendisinin acizliğini hissedecek bir hâle gelmesi içindir."[8]

8 Şah Veliyullah Dihlevî, Hüccetüllahi'l-Bâliğa, II, 3

NAMAZ FITRATIN GEREĞİDİR

İnsan için fıtrat çok önemlidir. Fıtratın göz ardı edildiği her iş ve davranış verimsiz ve neticesiz olacaktır. İbadet insan için bir ihtiyaçtır. İnanmayan insanlar dahi inançsızlığı, imanın karşısına bir ibadet gibi koymaktadırlar. İnsan fıtrat üzerine yaratılmıştır. Yani dış tesirlerle henüz tanışmamış, kirlenmemiş, ufku bulanmamış bir hâldedir. Çevre, eğitim, aile ve diğer unsurlarla bir şekillenme söz konusu olmaktadır.

Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: "Her çocuk ancak fıtrat üzere dünyaya getirilir. Bundan sonra anası babası (Yahudi ise) onu Yahudi yaparlar, (Hıristiyan ise) onu Hıristiyan yaparlar, (Mecusi ise) onu Mecusi yaparlar. Nitekim kusursuz doğan bir hayvan yavrusu içinde siz kulağı, burnu, ayağı kesik olanını hiç görüyor musunuz?"[9]

[9] Müslim, Kader, 22

Bundan sonra Ebû Hureyre şu âyeti okudu: "O hâlde sen, batıl dinlerden uzaklaşarak yüzünü ve özünü, hak din olan İslâm'a yönelt. Yani Allah'ın insanları yaratmasında esas kıldığı o fıtrata uygun hareket et! Allah'ın bu hilkatini kimse değiştiremez. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların ekserisi bunu bilmezler."[10]

Fıtrat, insanı insan yapan özelliklerdir. İnsan da Allah'a ait manalar dalgalandığı şekilde doğar. Allah'a doğru bir gidiş söz konusudur. Allah bizden namaz istemektedir. O hâlde namaz da insan olarak yaratılmanın bir gereğidir. Namazdaki kalıplar, şekiller, duruşlar en mükemmel yaratılan insanı mükemmelliğe götüren hâllerdir.

---

[10] Rum Sûresi, 30. âyet

NAMAZIN TARİHÇESİ

Namaz, İslâm'dan önceki semavi dinlerde şekil ve detaylarında kısmen farklılıklar olsa da var idi. Hicretten önce hem Peygamberimiz hem de sahabe henüz beş vakit namaz farz kılınmadan önce de namaz kılarlardı. Allah, bu dönemde, mü'minlere gecenin geç vakitlerine kadar "teheccüd" namazı kılmalarını emir buyurmuştu. Beş vakit namazın farz kılınması üzerine Müslümanlar hakkında nafileye çevrilen bu namaza Peygamberimiz hayatı boyunca farz olarak devam etmiştir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah güneşin doğmasından evvel ve akşam güneşin batmasından sonra günde iki vakit ve ikişer rekât olarak namaz kılarlardı.

Bir gün Cebrail (aleyhisselâm) Peygamberimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek O'nu vadi tarafındaki "Akâbe" denilen yere götürmüş, orada fışkıran su ile önce Cibril, sonra da Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest almış ve beraberce iki rekât namaz kılmışlardır.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de mutlu bir şekilde eve gelmiş ve Hz. Hatice'nin (radıyallahu anha) elinden tutarak aynı şekilde onunla birlikte abdest almış, iki rekât namaz kılmışlardır. Böylece Peygamberimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra ilk namaz kılan kişi Hz. Hatice (radıyallahu anha) olmuştur.

Rabb'imiz beş vakit namazı, Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicretinden az önce Miraç gecesinde farz kılmıştır. Bu gecede Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) göklere çıkarılmış ve Allah'tan (celle celâlühû) aracısız vahiy almış, kendilerine cennet ve cehennem gösterilmiştir. İşte bu gecede farz kılınan namaz, Müslümanlar için bir miraç konumundadır. Zira Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) namazın inananların miracı olduğunu bildirmiştir. Bu ibadetle kişi, herhangi bir aracıya gerek olmadan doğrudan Allah ile görüşmüş gibi olur.

Beş vakit namaz, Miraç gecesinde farz kılınmıştır. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) miracı ise; hicretten bir buçuk sene evvel Recep ayının yirmi yedinci gecesinde gerçekleşmiştir. Hz. Enes'ten (radıyallahu anh) nakledilen bir rivayette; Miraç gecesinde Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz elli vakit olarak farz kılınmış, sonra eksiltilerek beş vakte indirilmiştir.

Enes bin Malik'in (radıyallahu anh) naklettiği bir hadiste de şöyle buyrulur: "Miraç gecesinde Hz. Peygamber'e

namaz elli vakit olarak farz kılınmış, sonra eksiltilerek beşe indirilmiş, sonra şöyle nida olunmuştur: 'Ey Muhammed! Benim katımda söz değiştirilmez. Bu beş vakit namaz sebebiyle, senin için elli vakit namaz sevabı vardır.'"[11]

Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: "Yüce Allah miraç gecesinde ümmetim üzerine elli vakit namazı farz kıldı. Ben ise O'na müracaat ederek hafifletilmesini istedim. Sonunda namazı bir gün ve gecede beş vakte indirdi."[12]

Beş vakit namazın farz kılınışından bir sonraki gün yine Cebrail (aleyhisselâm) gelerek Peygamberimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz vakitlerini öğretmiştir. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu şöyle anlatır: "Cebrail (aleyhisselâm) iki defa, yani iki gün Kâbe'de bana imam oldu. İlk defasında bütün namazların ilk vakitlerinde, ertesi gün de son vakitlerinde bana namaz kıldırdı. Sonra bana dönüp 'Ya Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)! Bu, senden önceki peygamberlerin namaz vaktidir. Namazların vakti, işte bu iki vakit arasıdır.' dedi. İşte Cebrail (aleyhisselâm) imam olarak Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) beş vakit namazı nasıl kıldırdıysa Peygamberimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu Müslümanlara imam olup öylece kıldırmıştır.

---

[11] Tirmizi, Salât, 45

[12] Buharî, Salât, 1

NAMAZ MİRACIN HEDİYESİDİR

Miraç büyük bir buluşmadır. Hem Hz.Hatice annemizin hem de Ebû Talib'in vefatının ardından bir tesellidir miraç. Miracın da hediyesi namaz. Sahabinin önde gelenlerinden Ebû Zerr (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün yaşadığı miraç hâdisesini rivayet ederken Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) miracı şöyle anlattığını söylerdi:

"Ben, Mekke'de iken evimin tavanı ansızın yarıldı. Cibril Aleyhisselâm indi. Göğsümü yardıktan sonra onu zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve iman ile dopdolu olan altından bir leğen getirdi de onu göğsümün içine boşalttı ve göğsümü kapattı. Sonra elimden tutup beni dünya semaya doğru çıkardı. Dünya semaya yani yere en yakın olan semaya vardığımda Cibril, o semanın bekçisine,

– Aç, dedi.

Bekçi,

– Kimdir o, dedi.

– Cibril'dir, dedi.

– Beraberinde kimse var mı, dedi.

– Beraberimde Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) vardır, dedi.

– O'na gelsin diye haber gönderildi mi, dedi.

– Evet, dedi.

Kapı açılınca dünya semasının üstüne çıktık. Bir de gördüm ki bir kimse oturmuş, sağ tarafında bir takım karaltılar, sol tarafında da birtakım karaltılar var. O kimse sağ tarafına baktığında gülüyor, sol tarafına baktığında ağlıyor. O zât,

– Merhaba, hoş geldin salih Peygamber, hoş geldin salih oğul, dedi.

Ben Cibril'e,

– Bu kim, diye sordum.

– Bu, Âdem Peygamber'dir. Sağında, solunda olan bu karaltılar da çocuklarının ruhlarıdır. Sağında olanları cennetlikler, sol tarafında olan bu karaltılar da cehennemliklerdir. Sağına bakınca güler, sol tarafına bakınca ağlar, dedi.

Derken Cibril beni ikinci semaya doğru çıkardı. Oranın bekçisine de,

– Aç, dedi.

Oranın bekçisi de evvelkinin söyledikleri gibi söyledi de kapıyı açtı.

Hadisin râvisi Ebû Zerr, Allah Resûlü'nün semâlarda Âdem, İdris, Musa, İsa ve İbrahim'i -Allah'ın salavatı üzerlerine olsun- bulduğunu söyledi ise de onlardan her birinin menzillerinin nasıl olduğunu tespit etmedi. Yalnız Âdem'i dünya semada, İbrahim'i altıncı semada bulmuş olduğunu söyledi.

Cibril, Peygamber ile birlikte Hz. İdris'e uğradıklarında İdris Aleyhisselâm,

– Hoş geldin salih Peygamber, hoş geldin salih kardeş, demiş.

Hâdiseyi Peygamberimiz'in dilinden anlatmaya devam edelim:

– Bu kim, diye sordum.

Cibril,

– Bu, İdris'dir, dedi.

Sonra Musa'ya uğradım. O da,

– Hoş geldin salih Peygamber, hoş geldin salih kardeş, dedi.

– Bu kim, dedim.

Cibril,

– Bu, Musa'dır, dedi.

Sonra İsa'ya uğradım. O da,

– Hoş geldin salih kardeş, hoş geldin salih Peygamber, dedi.

– Bu kim, dedim.

Cibril,

– Bu, İsa'dır, dedi.

Sonra İbrahim'e uğradım,

– Hoş geldin salih Peygamber, hoş geldin salih oğul, dedi.

– Bu kim, dedim.

Cibril,

– Bu, İbrahim Aleyhisselâmdır, dedi.

Sonra ben çok yükseklere çıkarıldım, nihayet kalemlerin cızırtılarını işittiğim yüksek bir yere çıktım. O zaman Allah, ümmetime elli namaz farz etti. Bu farzı yüklenerek döndüm. Derken Musa'ya rast geldim. Musa,

– Allah ümmetine neyi farz etti, diye sordu.

– Elli namaz farz etti, dedim.

– Rabb'ine dön, çünkü senin ümmetin buna takat getiremez, dedi.

Müracaat ettim. Allah bir kısmını indirdi. Ben yine Musa'nın yanına dönüp,

– Bir kısmını indirdi, dedim.

O yine,

– Rabb'ine müracaat et, çünkü senin ümmetin takat getiremez, dedi.

Bir daha müracaat ettim. Allah bir kısmını daha indirdi. Musa'nın yanına yine döndüm. O yine,

– Rabb'ine dön. Zira ümmetin buna takat getirmez, dedi.

Bunun üzerine tekrar Allah'a müracaat ettim. Allah,

– Onlar beştir ve yine onlar ellidir. Benim nezdimde söz tebdil olunamaz, buyurdu.

Musa'nın yanına döndüm. O yine,

– Rabb'ine müracaat et, dedi.

Ben de,

– Rabb'imden utanır oldum, dedim.

Sonra Cibril beni tâ Sidretu'l-Müntehâ'ya varıncaya kadar birlikte götürdü. Sidre'yi öyle acib renkler kaplamıştı ki, onlar nedir bilemem. Sonra cennete girdirildim ki içinde birçok inci dizileri vardı toprağı da misk idi."

İşte bu sırlı ve mübarek yolculukta namaz Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ümmetine hediye edildi. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) miraçla yakaladıklarını ümmeti de namazla yakalar. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Namaz mü'minin miracıdır." buyurmuştur. Namazla hakiki miracın gölgesinde seyahat yapar mü'min.

NAMAZ ÇOK KIYMETLİ VE ÖNEMLİDİR VE O KADAR UCUZ VE MASRAFSIZDIR

İbadetler biçim açısından beden ile yapılanlar, ekonomik olanlar ve hem beden hem ekonomik olanlar olmak üzere üç kategoride ele alınır. Namaz, zekât ve hac gibi hem ekonomik hem de beden gücü ile yapılmadığı için bir ucuzluğu söz konusudur. Günlük hayatımız içinde belli bir vakit ayırarak toplamda bir saat sürecek bir ibadet için masraflı demek yanlış olacaktır. Yüce Yaratıcımız'ın bize olan iltifatlarına bir saati vermek akla çok uygundur. Gençlik gibi en büyük nimetin karşılığında Allah'a teveccühün, yönelmenin en güzel yolu olan namazı beden sağlığımız yerinde iken kılmaya başlamalıyız. Namazın ne kadar ucuz ve gerekli olduğunu böylece anlamış olacağız. Zira namaz, din binasının en önemli esasıdır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Namaz dinin

direğidir."[13] Günde beş defa tekrar ediliyor olması, binanın sağlamlığı için çok önemlidir. Beş kez tekrar etmeyen bir namaz binanın zayıflamasına sebebiyet verecektir. Gitgide bu hâl üzere devam edince de bina çökecektir. Bu sebeple namaz için Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur. "Kitap'tan sana vahyolunanı oku; namaz kıl; muhakkak ki namaz hayâsızlıktan ve fenalıktan alıkor; Allah'ı zikretmek pek büyük bir şeydir! Allah yaptıklarınızı bilir."[14]

Bu sebeple başta namaz olmak üzere bütün ibadetler, iyi bir mü'min olmaya açık ruhlara, yerine getirecekleri sorumlulukları gösterme, tarif etme ve hatırlatma açısından fevkalâde önemlidir. Namaz, sadece kendisini değil diğer sorumlulukları da kişiye hatırlatır.

---

13 Feyzü'l-Kadir, 4/326

14 Ankebût Sûresi, 45. âyet

NAMAZ KILACAKSIN AMA KALBİN TİR TİR TİTREYECEK

İbadetler, Allah Teâlâ'nın rızasını elde etmek için yapılır. Ama hiçbir zaman ibadetlerimizle ilgili bizi âhiret hayatımızda kurtaracak güven duygusu içinde olmamalıyız. Âhiret hayatında bizim yegâne sermayemiz ibadetlerimiz olsa da Allah'ın rahmetini ümit etmeliyiz. "Rabbilerinin huzuruna döneceklerinden ötürü, yürekleri çarparak vereceklerini verirler."[15] meâlindeki âyet münasebetiyle, Âişe Validemiz'den nakledilen şu olayı misal olarak gösterebiliriz:

"Âişe Validemiz buyurur ki:

– Bu âyet nâzil olunca âyette zikredilenler, zina etme, hırsızlık yapma, içki içme gibi haramları irtikâp edenler

[15] Mü'minûn Sûresi, 60. âyet

midir, diye Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) sordum.

Kâinatın Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem),

– Hayır yâ Âişe! Âyette anlatılmak istenen, namaz kılıp, oruç tutup sadaka verdiği hâlde, kabul olup olmaması endişesiyle tir tir titreyenlerdir, buyurdular."[16]

Bu birinci kategoride zikredilenlere 'düz mü'minler' diyeceksek, ikincilerine 'derin mü'minler' veya 'kâmil insanlar' demek uygun olur zannediyorum.

---

16 İbn Mâce, Zühd, 20

NAMAZ YİĞİTLERİN İŞİDİR

Namaz ibadeti sabır gerektirir. Allah Teâlâ namaz söz konusu olunca kendisinden sabır istenmesini söylemektedir: "Sabır ve namazla Allah'a sığınıp yardım isteyin; Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini umanlar ve huşu duyanlardan başkasına namaz elbette ağır gelir."[17] Bir başka âyette de "Ey inananlar! Sabır ve namazla yardım dileyin. Allah, muhakkak ki sabredenlerle beraberdir."[18] Kur'ân'ın iki yerde ehemmiyetine binaen buyurduğu bu gerçeği göz ardı edemeyiz. Mademki sabır gerektiren bir ibadettir namaz, yerine getirenlere yiğit demek yanlış olmayacaktır. Hatta bu insanlara 'namaz kahramanı' denebilir. Şöyle buyurur Rabb'imiz: "Birtakım evler ki, Allah o evlerin (kadrinin) yüksek tutulmasına ve içlerinde (mübarek) isminin zikredilmesine izin verdi.. onların derûnunda sabah-akşam, O'nu tespihlerle yâd eden

---

17 Bakara Sûresi, 45. âyet

18 Bakara Sûresi, 153. âyet

öyle yiğitler var ki, kendilerini ne ticaret, ne de alım-satım Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz; zira onlar kalplerin ve gözlerin döneceği günden korkar (ve tir tir titrerler)."[19]

Âyette "ev" "beyt" kelimesiyle anlatılmıştır. Bu "beyt" sadece cami ya da mescit değildir. İçinde Allah adına hizmet edilen her ev, kurum ya da müessese anlaşılabilir. Bu kurumlarda bulunan erkek-bayan bütün gençler bu çizgide hareket ediyorlarsa âyetin müjdesine ereceklerdir.

---

[19] Nûr Sûresi, 36. âyet

NAMAZIN İKÂMESİ

Namaz ibadeti Kur'ân-ı Kerim'de "ikâme" kelimesi ile anlatılır. Zira namaz ibadeti içi ve dışıyla birçok şartları barındıran bir ibadettir. Bu ibadetin, şartlarına riayet ederek yapılması gerekir. "Müttakiler gaybî âlemlere inanır, namazlarını tam tekmil eda eder ve kendilerine ihsan ettiğimiz rızıktan da infakta bulunurlar."[20] Bir başka âyet: "Onları biz yeryüzüne yerleştirirsek tam tekmil namaz kılarlar, zekât verirler, uygun olanı emrederler, fenalığı yasak ederler. İşlerin sonucu Allah'a aittir."[21] Bir başka âyet, Maide Sûresi, 55. âyet. Bir başka âyet, Enfal Sûresi, 3. âyet. Bir başka âyet, Neml Sûresi, 3. âyet. Bir başka âyet, Lokman Sûresi, 4. âyet. Bir başka âyet, İbrahim Sûresi, 14. âyet.

İkâmenin Manası

Namazın bütün esaslarına uyarak, rükünlerini eksiksiz yerine getirerek, Allah Teâlâ'nın isteğinde mahiyeti ne

[20] Bakara Sûresi, 3. âyet
[21] Hac Sûresi, 41. âyet

ise işte o şekilde ortaya koyarak namazı tastamam eda etmektir. Cenâb-ı Hak, namazı nasıl anlatmış ve Resûl-ü Ekrem Efendimiz vasıtasıyla namazı ne şekilde talim etmişse, yani, ilm-i ilâhîde şekillenen namaz ne ise, onu o şekilde yapıp ortaya koymaktır. Aslında Kur'ân-ı Kerim'in pek çok âyetinde ve hadis-i şeriflerde namaz kılmayı ifade sadedinde "ikâme" tabiri kullanılmıştır. İkâme, Bediüzzamana'a ait İşâretü'l-İ'caz adlı eserde belirtildiği üzere, "Namazda lâzım olan tâdil-i erkâna riayet etmek, ibadetin özündeki müdavemet ve muhafaza mânâlarını gözetmektir." Yani, namazın bütün rükünlerini ve esaslarını usulüne uygun yerine getirmek, onu matlaşmaya ve renk atmaya maruz bırakmadan hep ilk günkü sevinç içerisinde devam ettirmektir. Evet, namazın, şartlarından ve rükünlerinden meydana gelen dış yapısının yanı sıra bir de halis niyet, huşû ve hudûdan ibaret olan iç yapısı vardır. Namazı iç ve dış bütün parçalarıyla yerine getirmeye, bunu sürekli yapmaya ve hep aynı hâl üzere kullukta devamlı olmaya "ikâme" denmektedir. Merhum Elmalılı Hamdi Yazır'ın da ifade ettiği gibi, bu kelimenin bir mânâsı da "dikmek" veya "doğrultmak"tır. Dolayısıyla, "ikâme" tabiriyle, namaz, ancak cemaat ile kaldırılabilecek büyük bir direğe benzetilir ve onun güzelce dikilmesi suretiyle o yüksek din binasının inşa edilip ayakta tutulabileceği vurgulanır.

Tadîl-i erkân, namazın içinde yer alan kıyam, rükû, secde gibi rükünleri yerli yerinde, hakkını vererek düzgün ve sakin bir şekilde yapmaktır. Başka bir ifadeyle ta'dîl-i erkân, namazdaki rükünlerin yerli yerinde yerine getirilmesi ve uzuvlarda oturaklık olacağı âna kadar devam edilmesidir. Tadîl-i erkân hakkında itidal, itminan gibi kavramlar da kullanılmaktadır.

Tadîl-i erkânın yerine gelmesi için kıyam, rükû, secde ve oturuş gibi namaz hareketlerinde bir müddet hareketsiz durmak şarttır. Kıyamdan rükûa gidildiğinde bir müddet hareketsiz beklemek gerekir. Rükûdan kalkınca tam doğrulmuş vaziyette yine bir müddet durulmalıdır. Secdede ve iki secde arası oturuşta sükûnet içinde bir müddet hareketsiz kalınmalıdır. Namazda hareketler arası geçişte beklemek, kıyamsa kıyamın, rükû ise rükûnun, secde ise secdenin hakkını vermek demektir. Her hareket bu şekilde duyarak yapılınca bu hareketlerin toplamı olan namaz da mükemmel olacak, hissedilerek ve duyularak yerine getirilecektir. Mezhepler arasında tadil-i erkân bazılarınca vacip, bazılarınca farz olarak nitelendirilmektedir.

Öte yandan acele ile kılınan namazla bir yere varılamaz. Namazdan beklenen gayeye ulaşmak söz konusu olmaz. "Huşû ve hudû" ise "namazın iç tadîl-i erkânındandır. Huşû ve hudû namazın manasını duyarak

eda etmek demektir. Yani vicdan yapımıza ait fiillerdir. Fethullah Gülen Hocaefendi bu konuda şunları kaydeder: "İnsanın, Rabbiyle münasebetinde asıl olan mânâdır, özdür, ruhtur. Fakat onları taşıyan da lâfızlardır, şekillerdir, kalıplardır. Bundan dolayı mutlaka o lâfızlara ve kalıplara dikkat edilmelidir."[22] İnsan-ı kâmil olmaya azmetmiş insanın her hâli onu mükemmelliğe götürmelidir. Namazda da bu mükemmelliği sağlayacak unsur Tâdîl-i erkândır. Namazdaki hâl ve hareketlerde insan hayvanlara ait davranışlardan kaçarak insanca davranışa yönlendirilir. İnsanın kendisine kıyamın keyfiyetinden rükûya, ondan secdeye kadar bütün konularda ikazda bulunulur. Yüzün eşek suretine dönme ihtimalinden dolayı başın imamdan önce rükûya ve secdeye gitmemesi; secdede köpek gibi kolların yere serilmemesi, secde aralarında horozun yem gagalaması gibi acele edilmemesi, otururken köpek gibi oturulmaması gibi hususlar, konumuza örnek teşkil edebilecek hususlardandır. Çünkü değerli ve şerefli olarak yaratılan insan, hareketleriyle bile olsa hayvana benzememeli; o, hep ötelere müteveccih olarak yaşamalıdır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hadis-i şerifte şöyle buyurur: "Namazın anahtarı abdesttir, girişi "Allahu Ekber", çıkışı da selâmdır. Her iki rekâtta selâm vardır. İçinde Fatiha okunmayan namaz farz olsun olmasın namaz değildir. Biriniz rükûa vardığı zaman merkebin arkasını dikmesi

[22] Kırık Testi, 57-58

gibi dikmesin. Vücudunu düz tutsun. Secdeye varınca kuyruk sokumunu diksin, yere yayılsın. İnsan yedi uzvunu secdede yere değdirir. Alnı, iki avuç içi, iki dizi, ayaklarının içi. Teşehhüde sağ ayağını diksin, sol ayağını yere koysun.[23] Benzer bir hadisi Ebû Hureyre Hazretleri rivayet etmektedir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Sizden birisi başını imamdan önce kaldırınca Allah'ın onun başını merkep başına çevireceğinden endişe etmiyor mu?"[24]

Enes ibn Malik ise Allah Resûlü'nden şu rivayeti yapar: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye teşrif ettiği zaman ben sekiz yaşındaydım. Annem elimden tuttu beni Allah Resûlü'ne götürdü ve,

– Ey Allah'ın Resûlü, ailem içinde erkek kimse kalmadı. Size takdim edeceğim bir hediyem vardır. O da Enes'tir. Dilediğiniz gibi Enes'e davranabilirsiniz, dedi.

Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) on sene hizmet ettim. Bana bir kere bile vurmadı, yüzünü ekşitmedi, bana sert bir ifadede bulunmadı. Bana ilk tavsiyeleri de şu oldu:

– Ey yavrucuğum! Benim sırrımı gizle ki hakiki bir mü'min olabilesin.

---

23 Beyhaki, Sünen, 2, 85

24 Şerhu's-Sünne, 1, 205

Zaman zaman annem ve Allah Resûlü'nün eşleri bir şeyler sorup öğrenmek istediklerinde bu sözünden dolayı hiçbir şey söylemezdim. Bir başka tavsiyesi şu idi:

– Ey yavrucuğum! Abdestini alırken itinalı ol. Hem seni koruyan melekler seni korusun hem de ömrün uzun olsun. Gusül alırken ciddi davran hem günahların dökülsün hem de tertemiz ol.

– Nasıl ciddi olayım, dedim.

– Suyu saçlarının köküne kadar götür, derini ov. Abdestli ol, zira abdestli iken gelen ölüm şehadete sebep olur, buyurdu. Ey oğulcuğum! Namazda olmaya devam et. Melekler sen namazda olduğun sürece sana salât ederler. Ey Enes! Rükûya vardığın zaman iki avucunu dizlerine koy, parmaklarını serbest bırak. Dirseklerini de yan tarafa rahatça sal. Ey oğulcuğum! Rükûdan başını kaldırdığın zaman her uzvun yerli yerine oturuncaya dek dur. Zira Allah Teâlâ kıyamet günü rükû ve secde arasında doğrulmayana bakmaz. Ey oğulcuğum! Secdeye vardığında ellerini ve alnını yere koy. Secdeni horozun yemi gagalaması gibi gagalamama. Köpeğin yayılması gibi yayılma."[25]

---

[25] Müsned-i Ebi Yala, 6, 306

NAMAZ İLE MÜBAH DAVRANIŞLAR DA İBADET HÜKMÜNE GEÇER

Mübah davranışlar, yapılmasında veya terkinde dinî yönden hiçbir sakınca bulunmayan, yani, mükellefin yapıp yapmamakta tamamen serbest olduğu işlerdir. Oturmak, yemek, içmek, uyumak gibi... Bu davranışlar günlük hayatımızda yaptığımız şeylerdir. Mübah olan bu gibi işlerin ne yapılmasında sevap vardır, ne de terkinde günah... Ancak bu fiilleri işlerken, mü'min sünnet-i seniyyeyi düşünür, o niyetle hareket ederse o vakit sünnet sevabını kazanır. Eşyada aslî vasıf, mübah ve helâl olmaktır. Mübahlığın ortadan kalkması için, o şeyin mübah olmadığına dair bir şer'î delil gerekir. Mübahlığı ortadan kaldırıcı bir delil olmadığı müddetçe, eşya mübahlığını korur. Helâl ise, yapılması câiz görülen, işlenmesinde dinî yönden hiçbir mahzur bulunmayan şeydir. Ancak namazın bu mübah davranışları ibadet hükmüne getirmesi söz

konusudur. Niçin? Çünkü kişi, bütün hareketlerini namaza göre programlamıştır. İbadete hazırlık mahiyeti taşıyan bütün davranışlar da ibadet hükmündedir. Abdest almadan önce istibra, istinca ve abdest almak için geçirilen bütün süre ibadete hazırlık olduğu için ibadet hükmü alacaktır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Kılacağı namaz sizden birini yerinde tuttuğu, ailesine dönmesine engel olduğu sürece, o kişi namazda sayılır."[26] Yani namazda kalmak, mescitte zikir ve ibadetle meşgul olmakla mümkündür. Bir kimse namaz kıldıktan sonra diğer namaz vaktine kadar geçen süreyi namaz arası yapılan işler gibi görürse namazı beklediği için alacağı mükâfat vardır. Bir öğrenci namazını kıldı. Derse girdi. Dersten sonra diğer namazını kılacağı için Allah Teâlâ onun dersine ibadet hükmü verecektir. Böyle fırsatı hiç kimse kaçırmamalıdır. Bilhassa bu konuda niyet çok önemli bir anahtardır. Niyetle ve namaz iksirleriyle soluk alıp verdiğimiz her ân ibadet hükmünde olacak. Bir ömür ibadet etmiş gibi olacağız.

[26] Buhârî, Ezân 36; Müslim, Mesâcid 275

NAMAZI SEVENLER VE SEVMEYENLER

Namaz öyle bir mihenktir ki kişinin imanındaki kuvveti, marifetindeki derinliğini gösterir. Peygamber Efendimiz'in yakın arkadaşları olan Sahabi Efendilerimiz "Namaz kılmayanı dinin dışında kalmış kişi sayardık." demektedirler. Bu da gösteriyor ki namaz İslâm'ın şiarıdır. Bediüzzaman Hazretleri namaz kılarken "Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ" cümlesini düşündüğünü ve manasının kendisine kısmen açıldığını söylüyor. Kalben keşke her namazda böyle inkişaflar olsa, arzusunu geçiriyor. "Sonra anladım ki, o gün vahiy taze ve taravetiyle gelmektedir. Sahabi Efendilerimiz de namazı bütün derinliğiyle kılıyorlardı. Başkalarının azını hissettikleri şeyleri onlar her zaman duyuyorlardı." demektedir.[27]

Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hazret-i Cabir'in (radıyallahu anh) rivayet ettiği

[27] Bediüzzaman Said Nursi, 27. Söz, Zeyl

hadiste "Kişinin imanıyla, küfre düşmesinin arasında namaz vardır."[28] buyurur. Yani namaz imanın da çok önemli bir göstergesidir. Bununla beraber namazı engelleyen unsurların başında nefis gelmektedir. Nefis namazdan hiç hoşlanmaz. Şeytanın hiç beğenmediği bir ibadet varsa o da namazdır. Dikkatli bir kul namazını şevk ve iştiyakla kılar. Her vakit namaz mü'min için bir yenilenme sebebidir. Gafil insan ise namaz gelince bıkkındır. Münafık kimseler için Kur'ân şöyle demektedir: "(Kâfirler ile mü'minler) arasında gidip-gelmekte, ne tam onlardan olabilmekte ne de bunlardan."[29] Yani zıp zıp orada, zıp zıp burada dolaşıp durmakta ve göz nurlarıyla beraber şuur ve idrak ziyasını kaybetmenin mahrumiyetini sergilemekteler. Ayrıca onlar, hayatı hep dünya yörüngeli yaşadıklarından hep günlerini gün etme sevdasındadırlar. İman veya küfür onlar için pek fark etmez; hayat standartları nerede yüksek, nerede daha rahat ve rehavet içinde olabileceklerse, hemen orayı tercih ederler. Onun için, gerekli görünce mescide bile gelebilir, namaz kılabilirler ama "Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar; sırf insanlara gösteriş yaparlar, yoksa aslında Allah'ı pek az hatırlarlar."[30] âyeti, nefislerinin esiri olmuş kimselerin namazlarını tembel tembel ve gösteriş anlayışıyla

[28] Müslim, İman, 134
[29] Nisâ Sûresi, 143. âyet
[30] Nisâ Sûresi, 142. âyet

kıldıklarını ifade buyurmaktadır. Demek ki nefsinin ve bedeninin esiri olmuş kimseler bir mânâda İslâmî çizgide hayatlarını sürdürüyorlar; sürdürüyorlar ve belki de Hz. Peygamber'in arkasında yerlerini alıyorlar ama gözleri bakar-kör, vicdanları karanlık, düşünceleri imansız ve hiç de samimî değillerdir. Öyleyse onların en büyük şanssızlıkları samimiyetsizliklerindedir.

Diğer yandan tabii ki her hâlimiz birbirine uymayabilir. Her zaman üst seviyede bir konsantrasyon sağlayamayabiliriz. Ama bu hâle düşsek bile bu hâlden çok çabuk sıyrılmalıyız. Neticede âyetin tehdidi altına girme tehlikesiyle karşı karşıya kalabiliriz.

Alâ İbn Abdirrahman başından geçen bir hâdiseyi anlatır. Diyor ki: "Öğle namazımı edâ etmiştim. Mescidden çıkınca, Basra'da evi olan Enes ibn Mâlik'i ziyaret ettim. Zaten evi de mescidin hemen yanındaydı. Enes ibn Malik'in yanına gelince her şeyden önce bana,

– İkindi namazınızı kıldınız mı, diye sordu.

Ben de,

– Hayır, daha yeni öğle namazından çıktım, dedim.

– Kalkın vaktin başı bile olsa ikindiyi kılın, dedi.

Hemen ikindi namazımızı eda ettik. Enes ibn Malik namazımızı bitirince şöyle dedi:

– Ben Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle söylediğini işittim: "İşte bu münafıkların namazıdır! İşte bu münafıkların namazıdır! Bu, münafıkların namazıdır! Oturur, oturur da tam namaz vakti çıkacakken, şeytanın iki boynuzu arasına girinceye kadar güneşi bekler, sonra kalkıp dört rekât gagalar gibi namaz kılar. Namazda Allah'ı pek az zikreder."[31]

Bu hâl çoğumuzda vardır. Ne var ki olması, doğru bir tavır olduğunu göstermez. Aksine hemen bu kötü huydan sıyrılıp namazın en önemli işimiz olduğunu bilmeliyiz.

---

[31] Müslim, Mesâcid, 195

NAMAZ HEM BEDEN HEM RUH SAĞLIĞIMIZ İÇİN ÖNEMLİDİR

Namaz; kalp, ruh, akıl sağlığı açısından rahatlatıcı bir ibadettir. Hayatını namaz üzerine kurmuş bir insan günde beş vakit namazında hassassa, rükûsu ve secdesiyle eklemlerini çalıştıracak, ileriki yaşlarında bu konuda yaşayabileceği problemlerin de önüne geçecektir.

Şimdi şöyle düşünelim. Sabah namazı 4 rekâttır, öğle namazı 10 rekât, ikindi namazı 8 rekât, akşam namazı 5 rekât, yatsı namazı 13 rekâttır. Beş vakit namazın toplam rekât sayısı kırktır. Her rekâtta iki defa secdeye giden mü'min günde 80 defa secde yapar. Hiçbir jimnastikçi ya da spor yapan birisi günde seksen defa devamlı ve düzenli bu hareketleri yapamaz. Sağlık için spor yapanlar bile yalnız sabahları olmak şartıyla günde yirmi veya otuz defa hareket ederler. Ve bu sırada sıkılma söz konusudur. Yaptıkları hareketler hızlı olduğundan çoğu kez kalplerini yorarlar, ağır spor hareketlerinden sonra yorgun düşerler.

Günün kalan bölümlerinde de hareket etmediklerinden vücutlarında kalori toplanmasının, yağlanmanın önüne geçemezler. Namazda ise hareketler yavaş ve devamlıdır. Bu hareketler kalbi yormaz, günün değişik saatlerinde olduğu için insanı devamlı dinç tutar. Yağlanmaya ve kalori depolanmasına engel olur. Hatta ruh sağlığımız açısından psikologlar panikatak gibi ruh problemlerine namazın çok ciddi bir tedavi sebebi olacağını ifade etmektedirler.

Namaz ibadeti bütün rükünleriyle Yüce Yaratıcı'yı hatırlama ve zikretmektir. Allah'ı zikretmek olan namaz, insanın hem bedenine hem de ruhuna şifadır. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyuruyor: "İşte onlar iman edip gönülleri Allah'ı zikretmekle, O'nu anmakla huzur bulan kimselerdir. İyi bilin ki gönüller ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."[32]

Bir başka âyette de "Allah sözlerin en güzelini indirmiştir. Allah'ın vahiy yolu ile gönderdiği bu söz, her tarafı birbirini tutan, gerçekleri, farklı üsluplarla tekrar tekrar beyan eden bir kitaptır. Onu okuyup dinlerken, Rabb'lerini tazim edenlerin tüyleri ürperir. Sonra derileri ve kalpleri Allah'ı anmakla sükûnet bulur. İşte bu, Allah'ın hidayetidir ki onunla dilediğine yol gösterir. Ama Allah'ın şaşırttığı kimseyi ise hiç kimse doğru yola koyamaz."[33] buyrulur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i

[32] Ra'd Sûresi, 28. âyet

[33] Zümer Sûresi, 23. âyet

şerifte, bağırsak rahatsızlığı çeken Ebû Hureyre'ye "Kalk, namaz kıl. Namazda şifa vardır."[34] tavsiyesi yapmıştır.

Namaz fizikî açıdan da bedeni rahatlatır. Ramazan akşamlarının ışığı teravih namazını düşünelim. "Teravih" "rahatlama" anlamındadır. Hesap gününde teravih namazının mü'mine neler kazandırdığı görülecektir. Kişi teravih namazıyla rahatlayacaktır. Teravih namazının rahatlatıcı özelliği, oruç akşamlarında iftar yemeğinden sonra eda edildiğinde de görülmektedir. Oruç sonrası yemeğin ardından teravih namazı yediklerimizin hazmı için en büyük ilaçtır. Gerçekten namaz şifadır. Bir tespitle bu bahsi bitirelim. ABD'de Pensilvanya Üniversitesi Tıp Merkezi uzmanı Prof. Dr. Newberg tarafından, namaz kılan ve dua eden bir grup Müslüman'ın üzerinde yapılan araştırmaya göre, huşu içinde yapılan dua ve teemmül esnasında alında, beynin ön bölgesinde karar alma mekanizmasının bulunduğu 'Frontal Lobe' adı verilen kısımda kan miktarı belirgin bir şekilde artıyor. Duygusal, etki-tepkiyle ilgili kararlar burada alınıyor. İnsandaki kompleks hissi ve davranış becerileri burada öğreniliyor. Araştırma sonuçlarına göre, düşünce, tefekkür ve Allah'a yönelme anında insan kendini Allah'a daha yakın hissediyor, yüce duygular taşıyarak huzur ve sükûn buluyor.[35]

[34] Ahmed ibn-i Hanbel, 2/390

[35] Newsweek Dergisi, 7 Mayıs 2001. Religion And The Brain

Namazın temizlik yönü de unutulmamalıdır. Beş vakit namaz için alınan abdest ile temizlikte zirve noktaya ulaşılır. Böyle bir bedende mikropların etkisi söz konusu olamaz. Hastalıkların bulaşıcılığını engellemede en önemli tavsiye olarak ellerin bol su ile temizlenmesi tavsiye edilmektedir. Abdest ile eller temizlenmekte ve mikropların yaşamasına ve yayılmasına engel olunmaktadır.

NAMAZIN ÇEKİRDEKLERİ

"Allahu Ekber", "Elhamdülillah" ve "Sübhanallah" cümleleri namazın özü ve çekirdekleri gibidirler. Bu cümleler aynı zamanda kulluğun da esasıdırlar. Kâinattaki düzeni gören birinin Allah'ın büyüklüğünü haykırmaktan başka yapacağı bir şey yoktur. "Sübhanallah" demek "Sadece Allah var, başka ilah olamaz." demektir. Ve namaza başlarken "Sübhaneke" duasını okuyarak namaza başlarsınız. İnsan kâinattaki düzen ve armoniyi müşahede ettikçe ciddi bir tefekkürle derin bir soluk almak için "Allahu Ekber" der iki büklüm olur. Okuduğu âyetlerde Allah Teâlâ'nın nimetlerini gördükçe "Elhamdülillah" diyerek Yüce Yaratıcısına yalvarır. Namazın içinde çokça zikredilen "Sübhanallah", "Elhamdülillah" ve "Allahu Ekber" gibi mukaddes kelimeler, bir bakıma kulluğun sesi gibidirler. Namaz ibadetinin içinde de bu cümleler çokça söylenmektedir. Bu kelimeler bağrında namazı taşımaktadırlar.

NAMAZ BÜTÜN İBADETLERİ İÇİNDE BARINDIRAN BİR ÖZDÜR

Namaz bir öz ve usare gibi diğer bütün ibadetleri içinde barındırmaktadır. Haccın menasikini namazda görmek mümkündür. Orucun da şartları namazda vardır. Bütün varlıkların kendilerince yaptıkları ibadetin renklerini namazda görürsünüz. Kuşun kanadını kaldırması namaza başlarken elleri kaldırmaya benzemez mi? Secde anı, yumulmuş bir kedinin o andaki hâliyle yaratıcısına saygısını anlatmaz mı?

Namaz ibadeti ibadetler basamağının ilk sırasındadır. Ancak bütün ibadetleri barındıran bir ibadettir namaz. Hac ibadetindeki tavafın asıl anlamını namazda görmek mümkündür. Namazdaki rükû, secde, hepsi birer fiil olarak tavaf gibi insanın fizikî olarak yaptığı hareketlerdir. Oruç ibadetinde yeme içme yoktur. Namazda da bir şeyler yemek içmek yasaktır. Zekâtta maddi bir harcama

söz konusudur. Namaz ibadetinde de insanın bir zamanı Allah için harcaması vardır. Bu sebeple namaz birçok ibadeti içermektedir.

Namaz aynı zamanda diğer farz ibadetlere de ayrı bir değer ve anlam kazandırır. Oruç, hac ve zekât ibadetleri namaz yerine getiriliyorsa birlikte mânâ ve kıymet kazanırlar. Bir diğer ifade ile kişinin namaz kılmaksızın haccetmesi, oruç tutması ve zekât vermesi dini vecibelerin bütünlüğü bakımından büyük bir eksikliktir. Bir müşahedemi nakletmek istiyorum. Sabah ezanını dinleyerek hazzını anlatan birisine demiştim:

– Ezanı böyle dinliyorsanız, namazı kim bilir nasıl hislerle eda ediyorsunuz.

Bana cevaben şöyle dedi:

– Ben namaz kılmıyorum. Ama ezanı çok seviyorum.

Ben de kendisine,

– Bin defa ezan dinleseniz de bir vakit namaza denk gelmeyecektir. Zira namaz olmadan yediğiniz yemek bile çok değer ifade etmez. Ama namaz ile beraber yemeniz de içmeniz de ibadet hâline gelecektir, dedim.

NAMAZI TERKETMEK BÜYÜK SUÇTUR

Allah Teâlâ namazı belli vakitlerde farz kılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de "Namazı tamamladıktan sonra, gerek ayakta durarak, gerek oturarak ve gerek yanlarınız üzerinde uzanarak hep Allah'ı zikredin! Derken, korkudan güvene kavuştunuz mu, o vakit namazı tam erkânıyla eda edin! Çünkü namaz belirli vakitlerde mü'minlere farz kılınmıştır."[36] buyrulur. Bundan dolayı huşu içerisinde namazlarını eda edenler kurtuluşa erecek kimselerdir. "Onlar namazlarını vaktinde eda edip zayi etmekten korurlar."[37]

Namazına karşı alakasız olanları ise şöyle ikaz eder: "Kendisini kötülüklerden arındıran, Rabbinin adını anıp namaz kılan, felaha erer."[38] Namaz kılmayanların âhirette nasıl cezalandırılacağını anlatan âyetler ise şöyledir: "Onlar

36 Nisa Sûresi, 103. âyet
37 Mü'minûn Sûresi, 153. âyet
38 A'lâ Sûresi, 14-15. âyetler

mutlaka cennetlerde mücrimlerin durumu hakkında, kendi aralarında konuşurlar. O suçlulara: 'Neydi bu cehenneme sizi sürükleyen?' diye sorulur. Onlar şöyle cevap verirler: 'Biz namaz kılanlardan değildik.' "[39] Namazını kılmayan kimseye âhirette verilecek ceza ile ilgili başka bir âyette ise şöyle buyrulur: "Kendilerinden sonra yerlerine öyle bir nesil geldi ki namazı zâyi ettiler, şehvetlerinin peşine düştüler. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasını bulacaklardır. Ancak tövbe eden, iman edip faydalı işler yapanlar cennete girecekler ve asla haksızlığa uğramayacaklardır."[40] Namaz kılmayanlar küfür içine düşmüş olmazlar ama büyük bir günah içine düşmüş olurlar. Ancak namazın varlığını inkâr edenler küfür tanımı içine girerler.[41]

---

[39] Müddessir Sûresi, 40-43. âyetler

[40] Meryem Sûresi, 59-60. âyetler

[41] Şerhu Keşfi'ş-Şubehât, 17, 417

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAMAZIN KAZANDIRDIKLARI

NAMAZIN KAZANDIRDIKLARI

Hiçbir ibadetin maddi-manevi bir beklenti ile yapılmayacağı hakikattir. Ama namaz oruç, hac ve zekât gibi esas ibadetlerde ve tâli ibadetlerde insan ve toplum adına birçok hedefin gerçekleşmesi söz konusudur. Şimdi de bunları inceleyelim:

Namaz Yüce Yaratıcı'ya Yakınlık Kazanma Sebebidir

İnsan çok şerefli ve değerli olarak yaratılmış bir varlıktır. Bu değeri Yaratıcısına intisabıyla zirveye ulaşır. Bu intisabı sağlayacak yegâne ibadettir namaz. "Doğu da Batı da Allah'ındır. Hangi tarafa dönerseniz, orada Allah'a itaat ve ibadet ciheti vardır. Muhakkak ki Allah'ın lütfu ve rahmeti geniştir, ilmi her şeyi kuşatır."[42] Bu yönelme namazla mükemmelleşir. İnsanın Allah sevgisi ve haşyetiyle dolması namazla mümkündür. Bizzat Yüce Yaratıcı

[42] Bakara Sûresi, 115. âyet

namaz istemektedir: "Muhakkak ki Ben'im gerçek ilah. Benden başka yoktur ilah. O hâlde sen de yalnız Bana ibadet et! Beni anmak için namaz eda et!"[43]

Miraç ötelere bir seyahattir. Allah Resûlü'nün huzur-u ilahide olmasının adıdır. Allah Resûlü "Namaz mü'minin miracıdır." buyurur. Allah ile olma şuurunu kul, namazla kazanacaktır.

Namaz Günlük Hayatı Disipline Eder

Disiplin, yabancı bir kelimedir; intizamın temini için uyulması gereken emir ve yasaklar, dengeli bir insan olabilmek için lazım gelen zihnî, ahlâkî, ruhî terbiye ve "düzen ruhu" mânâlarına gelmektedir. Disiplin insanı ise, belli kaide ve prensipler çerçevesinde yaşayan, tertip ve düzen hususunda hassas davranan insan demektir. Hadis-i şerifte Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Allah Teâlâ'ya en sevimli gelen ameller az dahi olsa devamlı olanlardır."[44] Hatta bu hadisten dolayı Âişe Annemiz bir amele başlayınca ona devam eder, bırakmazdı.

İnsanın hayatında pek de beceremediği hususlardan bir tanesidir disiplin. Boş vakitlerin değerlendirilememesi hep kişisel şikâyet konularındandır. İbadette ölçüyü sağlayan bir başka ilke de devamlılık ilkesidir. İbadetin az

---

[43] Tâ Hâ Sûresi, 14. âyet

[44] Müslim, 4, 188

fakat sürekli olanı makbuldür. Belli bir program içerisinde süreklilik gösteren ibadet uygulaması, fertte bir iç disiplinin oluşmasına ve iradenin güçlenmesine imkân verir. İbadette süreklilik, ibadetin fıtrat hâline gelmesinde bir basamaktır. Namaz ibadetinin ibadet alışkanlığı yönüyle bir iç disiplin kazandırmasının yanında dış disiplin sağlaması açısından da rolü vardır.

Namaz; insanı temizliğe, disipline ve programlı yaşamaya alıştırır. Sabah namazıyla günlük hayat başlar. Erken saatlerde ibadet neşvesiyle uyanan insan, ibadetini yerine getirmenin hazzıyla işine koyulur. Erken saatlerde işine başladığı için de bereketi olacaktır. Öğle namazı yeni bir buluşmanın adıdır. Hatta günlük hayatımızda randevularımızı "öğle namazından önce", "öğle namazından sonra" diye verdiğimiz olur. İşte namazın hayatımızı böyle programlaması ve disipline etmesi söz konusudur.

Namaz Kötü Duygu ve Düşünceleri Yok Eder

Namazdan başka birbirine yakın aralıklarla yapılan bir ibadet yoktur. Yüce Yaratıcı, namaz ibadetinin vakitlerini tayin ederken kulların iradesine bırakmamıştır. Sabahtan yatsıya kadar hatta teheccüdle birlikte gece yarısına kadar bir günlük hayatta namaz her zaman hatırdadır. Kişi namazın ibadetlerin esası olduğunu bilince, artık bu ibadetin kendisi için yapıldığı Zât'a karşı saygısızlıktan uzak duracaktır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim şöyle der:

“Gündüzün iki tarafında, gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl! Zira böyle güzel işler, insandan uzak olmayan günahları silip giderir. Bu, düşünen ve ibret alanlara bir nasihattır.”[45]

Sahabeden birisi, “Ey Allah’ın Resûlü! Bu hükme ben de dâhil miyim?” deyince Allah Resûlü, “Bu benim bütün ümmetim içindir.” buyurmuştur.

Namaz, günahların silinmesine vesile olacak, aynı zamanda kötü düşünmenin de önüne geçecektir. Namazı alışkanlık hâline getiren biri hep güzel görecek, güzel düşünecek ve güzele kendini alıştıracaktır.

Namaz, insanların ahlâki seviyesini yükseltecek, onları iyilik yapmaya yönlendirerek olumsuz davranışlarını ortadan kaldıracak en önemli yoldur. Bu yüzden İslâm dini, ibadetler içinde namaza ayrı bir önem vermiştir. Namaz sayesinde birey, toplumsal problemlere daha duyarlı, toplumu ayakta tutacak ahlâki değerlere daha uyumlu olacaktır.

Bu hususu Kur’ân-ı Kerim’de Ankebut Sûresi’nin 45. âyeti en sarih bir şekilde anlatmaktadır: “Sana vahyedilen kitabı okuyup tebliğ et, namazı hakkıyla ifa et. Muhakkak ki namaz, insanı, ahlâk dışı davranışlardan, meşrû olmayan işlerden uzak tutar. Allah’ı namazla anmak, elbette en büyük fazilettir. Allah bütün işlediklerinizi bilir.”

[45] Hûd Sûresi, 114. âyet

İnsanda ilah bilincini geliştirmesi ve bu bilinci diri tutması yönüyle namazın, hata ve günahlara karşı inanan insan için paratoner vazifesi görmesi söz konusudur. Öğle namazını eda etmiş birisi, ikindi namazının geleceğini düşünerek hataya düşmekten çekinecektir. İkindiyi eda eden birisi akşam namazının geleceğini bilir. Bu arada hataya düşmekten çekinir. Beş vakit namazı devamlı kılan bir kimse yanında hatasını yakalayan bir bekçi varmış gibi düşünerek davranır. Bu manevi kontrolü namaz sayesinde sağlar. Bir hadiste namazın bu fonksiyonunu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

– Sizden birinizin kapısının önünden bir nehir aksa ve bu nehirde her gün beş kere yıkansa, acaba üzerinde hiç kir kalır mı, ne dersiniz?

Sahabi Efendilerimiz,

– Bu hâl, dediler, onun kirlerinden hiçbir şey bırakmaz!

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem),

– İşte bu, beş vakit namazın misalidir. Allah onlar sayesinde bütün hataları siler.[46]

Namaz İnsanın Mutluğunu Temin Eder

Hayatta her zaman güzel şeyler yoktur. Güzelliklerin yanı sıra hoşlanmadığımız şeylerle de yüz yüze gelebiliriz.

[46] Buharî, Mevâkit, 6

İşte böyle durumlarda insanın tek tesellisi ibadet yani namazdır. Namaz dünyevî bir takım zorluklara karşı direnme gücü, mukavemet hissi verir. "Ey iman edenler! Sabır göstererek ve namazı vesile kılarak Allah'tan yardım dileyin. Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir."[47] İşte sabır…Ve namaz…Yardıma ihtiyaç duyduğumuzda Kur'ân'ın gösterdiği iki çare. Devamlı eda edilen namazla kazanılan irade gücü ve motivasyon sayesinde bela ve musibetlere direnme, öfke kontrolü, nefsin arzularına karşı gelme, insanlardan gelen ve gelebilecek bütün nahoş hareketlere karşı durabilme gücü kazanılır.

Peygamber Efendimiz için şöyle denir: "O bir iş sebebiyle üzülmüş ve hüzünlenmişse hemen namaza kalkardı."[48] Herkesin başka şeylerde gözü varken Allah Resûlü'nün gözü hep namazdadır.

Namazla Minnet Duygusu Gelişir

Namaz Allah'a karşı şükrün en önemli göstergesidir. Namaz içindeki rükû, secde tazim ifade eden hareketlerdir. Özellikle secde tam bir tazim ifade eder. Alnını secdeye koymuş bir kişi saygılı davranır. Allah'a saygılı olmayı öğrenen kişi insanlara da saygılı olacaktır. Hürmet ve saygı hisleri gelişecek, bütün canlılara karşı saygılı olacak, bütün canlılardan gelen iyiliklere minnet duyacaktır. Üstad Bediüzzaman Hazretleri'nin dediği gibi: "Ey

---

[47] Bakara Sûresi, 153. âyet

[48] Ebû Davud, 4, 88

nefis! Ubûdiyet, mukaddime-i mükâfat-ı lâhika değil, belki netice-i nimet-i sâbıkadır. Evet, biz ücretimizi almışız. Ona göre hizmetle ve ubûdiyetle muvazzafız."[49]

Rabb'imize öyle şükran borçluyuz ki kulluğumuz karşısında bir mükâfat beklemek yanlış olacaktır. Biz insan olarak yaratılmanın mükâfatı olarak ibadet yapıyoruz. Vazifemiz şükretmektir. Allah Teâlâ'ya karşı her zaman minnet duymalıyız. İşte namaz bu minnet duygusunun bir tezahürüdür.

"Allahu Ekber" diyerek namaza başlarız. "Büyük Sen'sin Allah'ım, minnet Sana'dır. Sana kulluk yapmayı nasip ettin bana. Bu benim için en büyük ikramdır." Sonra da saygıyla ellerimizi bağlarız. Namazdaki her vetirede bu tazimin ifadesi vardır. Nitekim Peygamber Efendimiz'in de gelmiş geçmiş bütün günahları affedildiği hâlde[50] geceleri ayakları şişinceye kadar namaz kılması, kendisine bu durum sorulduğunda da "Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı?" diye cevap vermesi[51] bilhassa şükür noktasında inananlara çok güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Namaz İnsanın İç Dünyasını İnkişaf Ettirir

Dünyanın sıkıcı ve boğucu atmosferinden nefes aldırıcı bir penceredir namaz. Namazda konsantrasyon gücü

---

[49] Yirmidördüncü Söz, II. Dal, II. Meyve
[50] Fetih Sûresi, 2. âyet
[51] Müslim, Munâfikûn, 79

ve huşû ile eda namazın mükafatını ziyadeleştirir. Kişinin namaz için zihni durumunun en huzurlu olduğu bir zamanı seçmesi gerekir. O andaki zihni durumu sağlıklı olursa, Allah'a kulluğunda şuurlu olacak, Allah Teâlâ'ya ihlâsla ibadet etme hususunda daha duyarlı davranacaktır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Hatırından dünyayla ilgili herhangi bir şeyi geçirmeksizin iki rekât namaz kılanın geçmiş günahları affedilir."

İnsan; namazı iç dünyasının bir ameli hâline getirebilirse, seven bir insanın sevdiğini görmek için duyduğu aşkı namazın gelmesinde de duyacaktır. Her namaza durduğunda "Keşke bu namaz bitmese..." diyecektir. Hubeyb'in idam edilmeden önceki son isteği gibi namaz isteyecektir. Belki bu hâlin inkişafı için seneler gerekecektir. Israrla bu inkişafın peşinde koşmalıdır. Neticede namazı ruhuna mâl etmiş olacaktır.

Namaz Cemaat Duygusunu Geliştirir

Sağlıklı bir toplum, sağlıklı fertlerle mümkündür. Maddesiyle, ruhuyla, kâinat ve hâdiseleri doğru okuyabilen fertleriyle olacaktır. Fertlerinin iç dünyaları karbonlaşmış toplumların ilerlemesi söz konusu değildir. İçi kararmış fertlerin istikbal adına vaat edeceği hiçbir şey yoktur. İnsan toplumsal bir varlıktır. Topluluk hâlinde yaşama fıtratının gereğidir. Doğumundan ölümüne kadar hep topluluk içindedir. Doğumunda yanında ebe vardır, doktor vardır, kapıda doğumu bekleyenler vardır. Öldüğünde

de onu kabre taşıyan, üzerine toprak atan birileri vardır. Onun için insan tariflerinden biri de "İnsan toplumsal, sosyal bir varlıktır." cümlesidir. Kur'ân-ı Kerim'de insanın sosyal bir varlık olduğunu şu âyet anlatır: "Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp sahip çıkmanız için milletlere, sülâlelere ayırdık. Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olandır. Muhakkak ki Allah her şeyi mükemmelen bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır."[52] İnsanda cemaat ruhunu geliştiren en önemli davranış namazıdır. Hatta Ahmed ibn Hanbel Hazretleri cemaati namazın şartlarından sayar. Belki de Muhterem Fethullah Gülen'in şu sözleri bizim için teşvik edici olmalıdır: "Ben size sorsam: 'Hayatınızda cemaatsiz, münferit kaç namaz kıldınız?' Ondan fazla ise cemaatsiz namazınız, söylemeyin onu, Allah'a (celle celâlühû) karşı ayıptır. O on vakit de, ya yolda, ya havaalanında, ya da uçakta, yani cemaate imkân bulamadığınız yerlerde olmalı."[53]

Cemaat, ahir zamanın eritici ve öğütücü dalgalarına karşı koruyucu bir engel ve siperdir. Ferdî yaşanan bir Müslümanlıkta, pek çok yanlışlıkların olma ihtimaline karşılık, cemaatleşmede bu ihtimal daha azdır. Ayrıca ferdî yaşayanlar, cemaate açılan ve lütfedilen nuranî atmosfer ve iklimlerden mahrumdurlar.

52 Hucurât Sûresi, 13. âyet
53 Fethullah Gülen, Kırık Testi, 46

Cemaatte müşterek hareket vardır ve olmalıdır. Ve yine cemaatte istikamet ve isabet şansı daha fazladır. Çünkü elli yüz insanın tecrübesi ve ortak aklıyla ortaya çıkan netice, makbul olan neticedir. Bu sebepledir ki Allah (celle celâlühû) cemaat ile beraberdir. Bununla birlikte cemaatle namaz kılmanın sosyolojik sonuçlarını da görmek gerekir. Her gün günde beş defa bir araya gelen insanların birbirleriyle kuracakları kalbi bağlar da çok önemlidir. Sevinçlerinde ya da kederlerinde bir arada olmaları kuvve–i maneviyeyi artıracak bir unsur olacaktır. Günümüz insanının en büyük problemi sosyalleşememesidir. Sosyalleşmeyi sadece sinema ya da tiyatroya gitmek zanneden bir hastalıklı ruh hâli gelişmiştir. İşte aslında cemaatle kılınan namaz insanı sosyal bir varlık hâline getirmektedir. Günde birkaç kez namaz dışında bir araya gelmeyi sağlayacak başka bir buluşma sebebi de yoktur. Dinimiz de cemaatle namaz kılmaya teşvik etmektedir. Hz. Ebû Hureyre'nin (radıyallahu anh) rivayet ettiği hadiste Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Kişinin cemaatle kıldığı namazın sevabı; evinde, çarşıda, iş yerinde kıldığı namazından yirmi beş kat fazladır. Şöyle ki, abdest alınca güzel bir abdest alır, sonra mescide gider, evinden çıkarken sadece mescit gayesiyle çıkmıştır. Bu sırada attığı her adım sebebiyle bir derece yükseltilir, bir günahı affedilir. Namazı kıldı mı, namazgâhında olduğu müddetçe melekler ona rahmet okumaya devam ederler ve şöyle derler: 'Ey Rabbimiz buna rahmet et,

merhamet buyur.' Sizden herkes, namaz beklediği müddetçe namaz kılıyor gibidir."[54]

Abdullah ibn Ömer'in rivayet ettiği hadiste ise "Cemaatle kılınan namaz, ayrı kılınan namazdan yirmi yedi derece üstündür."[55] buyurur Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem). Hz. Osman'ın (radıyallahu anh) rivayet ettiği hadiste ise şu ifadeler vardır: "Kim yatsıyı bir cemaat içinde kılarsa sanki gecenin yarısını ihya etmiş gibi olur, kim de sabah namazını bir cemaat içinde kılarsa sanki gecenin tamamını namazla geçirmiş gibi olur."[56]

Namazın cemaatle edasının çok önemli bir faydası da insanlar arasındaki farklılıkları ortadan kaldırarak herkesi Allah'ın huzurunda eşit kılmasıdır. Amir-memur, işçi-patron bütün insanlar aynı safta yan yana duracaklar, böylece aradaki bütün duygular izale olacaktır. Hatta etnik düşüncelerin yok olmasının tek çaresi de namazdır.

Fıkhi açıdan bakacak olursak namazı cemaatle kılmak İslâm'ın önemli şiarlarından biridir. Yani İslâm'ı gösteren bir işarettir. Öyle ki, Peygamber Efendimiz'in (aleyhissalatü vesselâm) bu yöndeki söz ve uygulamalarıyla "Rükû edenlerle birlikte rükû edin."[57] âyetine dayanan Hanbelîler ve Zahirîler namazı cemaatle kılmayı farz-ı ayn görürken,

[54] Buharî, Ezan, 30
[55] Müslim, Salât, 272
[56] Müslim, Mesâcid, 260
[57] Bakara Sûresi, 43. âyet

Malikiler ve Şafiler bunun farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Hanefilerde ise bu, sünnet-i müekkede olmakla birlikte Hanefilerden de cemaatle namaza vacip diyenler olmuştur.

Cemaatle namaz kılmanın önemini bildiren pek çok hadis-i şerif vardır. Bunlardan birinde Allah Resûlü: "Üç kişi bir köyde veya sahrada bulunur ve cemaatle namaz kılınmazsa, şeytan onlara hâkim olur. Öyleyse cemaatten ayrılma. Çünkü sürüden ayrılanı kurt yer." buyurmaktadır.[58]

Harika Namazlar

İnsanlar arasında çok kabiliyetliler vardır. Başka insanlara göre çok daha donanımlıdırlar. Diğer canlılar arasında da, cansız varlıklar arasında da bu özelliği görmek mümkündür. Aynı farklılıkları ameller arasında da görmek gerekir. İşte iki rekât bir namaz yeri ya da zamanı sebebiyle böyle bir hususiliği bağrında barındırır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Kim sabah namazını cemaatle eda eder, güneş doğup yükselinceye kadar zikirle meşgul olursa bir hac sevabı kazanır."[59] İşte iki rekâtlık bir namaz İslâm'ın beş ana esasından hacca denk sevabı kazandırmaktadır. Böyle bir mükâfatı kazanabilmek için zamanını ve zeminini kollamak gerekir. Yoksa her kılınan iki rekâtta bu yakalanamaz. Bu namazlara "harika namazlar" demek güzel olacaktır.

[58] Ebû Davud, Salât, 47
[59] Tirmizi, Cuma, 59

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBER EFENDİMİZ SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM'İN NAMAZI

NAMAZ NEBÎ

Bu konu aslında başlı başına bir kitap konusu olacak kadar geniştir. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatı namazdır. Allah Resûlü için "Namaz Nebi" demek yerinde olacaktır. Namaz, hayatının en önemli gayesidir Efendimiz'in. Efendimiz, namazın günahları nasıl döktüğünü ve insanı nasıl zirveye çıkardığını şöyle anlatır: "Mü'min bir kul abdest alır ve yüzünü yıkarsa, gözleri ile bakarak işlediği her günah abdest suyu -veya suyun son damlası- ile yüzünden çıkar. İki elini yıkadığında, elleriyle tutarak işlediği her günah abdest suyu -veya suyun son damlası- ile ellerinden çıkar. Ayaklarını yıkadığı zaman, ayaklarıyla yürüyerek işlediği her günah abdest suyu -veya suyun son damlası- ile ayaklarından çıkar. Neticede o mümin kul günahlardan temizlenmiş olur."[60]

---

60 Müslim, Tahâret 32; Tirmizî, Tahâret 2

NİYE ÇOK ŞÜKREDEN BİR KUL OLMAYAYIM?

Hz. Âişe (radıyallahu anha) Validemiz'in anlattığına göre, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), geceleri mübarek ayakları şişinceye kadar uzun müddet teheccüde devam ederlerdi. Teheccüd kendisine farz kılınmıştı Allah Teâlâ tarafından. Ümmeti muaftı bu farziyetten. Hatta bazı gecelerde muhtereme eşinden izin alırdı. "Bana müsaade edersen namaz kılmak istiyorum." diyordu. Onun geceleri bu halini görüp de durumdan müteessir olan muhterem zevcesi,

– Ey Allah'ın Resûlü, Allah Kur'ân'ın'da sizin geçmiş ve gelecek günahlarınızın bağışlandığı haber veriyor. Böyle olduğu hâlde niçin böyle yapıyorsunuz, diye sorunca Kainâtın Efendisi,

– Ey Âişe! Niye Rabb'ime çok şükreden bir kul olmayayım, cevabını vermiştir.[61]

[61] Buharî, Teheccüd, 6

O'NUN (SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM) NAMAZI BİZİM NAMAZIMIZ GİBİ DEĞİLDİ

Sahabe-i kiram Efendilerimiz'den Huzeyfe (radıyallahu anh) şöyle anlatıyor:

"Bir gece Efendimizle beraber namaz kılmak için kendisinden izin istedim. Gece olunca yanına gittim. Onunla beraber namaza durdum. İlk rekâtta Bakara Sûresi'ni okumaya başladı. Ben içimden,

– Herhâlde yüzüncü âyete varınca rükûa varır, dedim.

Yüzüncü âyete geldikten sonra da okumaya devam etti. Daha sonra içimden,

– Herhâlde bu sûre ile iki rekât kılacak, diye zihnimden geçirdim.

Okumasına devam etti. Sûreyi bitirince rükûa varır, diye düşündüm. Sonra Al-i İmran Sûresi'ni okumaya

başladı. Bitirince Nisâ Sûresi'ni okumaya başladı. Ağır ağır okuyordu. Tesbih âyetleri geldiğinde 'sübhanallah" diyor, dua âyeti geldiğinde dua ediyor, istiâze ayeti geldiğinde de Allâh'a sığınıyordu. Sonra rükûa vardı. 'Sübhâne Rabbiye'l-Azîm' demeye başladı. Rükûu da kıyamı kadar sürdü. Sonra "Semiallâhu limen hamideh. Rabbenâ leke'l-hamd' diyerek doğruldu. Rükûda durduğuna yakın bir müddet kıyamda durdu. Sonra secdeye vardı. Secdede 'Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ' diyordu. Secdesi de kıyamına yakın uzunlukta idi. Neredeyse namazı bozmak içimden geçti. Çünkü O'nun namazına takat getirilecek gibi değildi."[62]

---

[62] Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 203

NE HİZMETÇİSİ KIZIM! NAMAZLARDAN SONRA TESBİHAT DAHA İYİ

Peygamber Efendimiz etrafına da hep namaz tavsiye ediyordu. Biricik annemiz Fatıma. Peygamber Efendimiz'in de ciğerparesi. Ayağına diken batsa üzülürdü. Evin işleri zaman zaman kendisine ağır geliyordu. Dört küçük çocuk bir de ev işleri. Dayanamadı ve bir gün eşinden, damad-ı Nebî Ali'den ev işlerine yardım edecek birini tutmasını istedi. Hz. Ali maddi imkânlarının yerinde olmadığını söyleyip bunun için gidip Efendimiz'e müracaat etmesini tavsiye etti. Zaman zaman esirler olur, bunlar evlerde ev işlerine yardım için verilirdi. Hem de İslâm'ın güzellikleri görünsün istenirdi. Fatıma annemiz babasına, Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gitti. Efendimiz evde değildi. Karşılaştığı Âişe'ye durumu anlattı. Ev işlerinin ağırlığından, su taşıdığı için omuzlarının rahatsızlığından, değirmen taşı çevirdiğinden ellerinin nasır bağladığından uzun

uzun bahsetti. Hz. Fatıma kalkıp evinin yolunu tuttu. O da Efendimiz eve gelince Fatıma'nın talebini iletti.

Akşam istirahat için yataklarına çekilince Efendimiz teşrif ettiler. Kalkmaya davrandılarsa da Efendimiz müsaade etmedi. Fatıma Annemiz der ki:

– Allah Resûlü bana, kızım, dedi. Her namazdan sonra otuz üç defa 'sübhanallah', otuz üç defa 'elhamdülillah' otuz üç defa 'Allahu Ekber' deyiniz. Bunlar istediğiniz hizmetçiden daha hayırlıdır.

DARAĞACINA GİTMEDEN İKİ REKÂT NAMAZ

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) on kişilik bir keşif birliği hazırladı, bu keşif kolunun başına da Hz. Ömer'in oğlu Asım'ın (ana tarafından) dedesi olan Asım ibn Sabit el-Ensari'yi kumandan yaparak gönderdi.

Bu keşif kolu hareket ettiler. Nihayet bu birlik Mekke ile Usfan arasına ulaştığı zaman, Huzayl kabilesinden Beni Lihyan denilen bir kabilenin vadisine geldikleri bildirildi. O kabile halkı yüze yakın okçu birliği ile bunları yakalamak için peşlerinden gittiler. Ayak izlerinin peşine düştüler. Çok iyi iz takip ederlerdi. Nihayet keşif birliğinin konaklamış oldukları bir yere geldiler ve orada keşif birliğinin Medine'den azık olarak yanlarına almış oldukları hurmalardan birinin çekirdeğini buldular. Bunun üzerine,

– İşte bunlar Yesrib hurmalarıdır, dediler ve tekrar Efendimiz'in keşif kolunun izlerini takip ettiler.

Sonunda seriyyedekilere ulaştılar. Asım ve arkadaşları son noktaya vardıkları zaman yüksek bir tepeye sığındılar. Takipçiler onları çepeçevre kuşattılar ve,

– Size söz veriyoruz, eğer bizim yanımıza inerseniz sizden hiçbir kimseyi öldürmeyeceğiz, dediler.

Bunun üzerine müfrezenin komutanı Asım arkadaşlarına,

– Ben bir kâfirin zimmetine (yani verdiği söze güvenerek yanına) inmem, dedikten sonra,

– Ey Allah'ım, Peygamberine hâlimizi haber ver, dedi.

Asım ve arkadaşları müşriklerle çarpıştılar. Nihayet müşriklerden yedi kişi Asım'ı oklarla öldürdü. Geriye Hubeyb, Zeyd ve diğer bir kişi kaldı. Müşrikler onlara öldürmeyeceklerine dair ahd ve yemin verdiler. Onlara bu ahid ve yemin verilince, bu sahabiler sığındıkları tepeden müşriklerin yanına indiler. Müşrikler mücahitleri ele geçirince, yaylarının kirişlerini çözüp bunlarla sahabileri bağladılar. Bunun üzerine iki mücahidin yanında bulunan o üçüncü kişi -ki o Abdullah bin Tarık'tır- ,

– Bu bir zulümdür, dedi ve onlarla beraber gitmeyi kabul etmeyip direndi.

Müşrikler de onu sürüklediler ve kendileriyle gitmesi için hırpaladılar ve dövdüler. O da gitmemekte diredi. Bunun üzerine onu da öldürdüler. Hubeyb ile Zeyd'i de götürüp onları Mekke'de sattılar. Hubeyb'i Haris bin Nevfeloğulları satın aldı. Hubeyb, Bedir günü Haris bin Amir'i öldürmüş idi. Hubeyb, Harisoğullarının yanında haram aylar geçinceye kadar esir olarak kaldı. Nihayet onu öldürmeye karar verip ittifak ettiklerinde, Hubeyb vücut temizliği yapmak için bir ustura istedi. Kadın ona usturayı verdi, daha sonra Müslüman da olan bu kadın o günü şöyle anlatıyor:

– Bu arada ben farkında değilken benim çocuğum Hubeyb'e doğru yürümüş ve yanına varmış. Hubeyb de elinde ustura olduğu hâlde çocuğu dizine oturtmuş. Ben çocuğumu bu vaziyette görünce, Hubeyb onu ustura ile kesecek diye çok korktum. Hubeyb, elinde ustura olduğu hâlde benim bu korkumu anladı ve:

– Çocuğu öldüreceğimden mi korkuyorsun? Ben bunu asla yapmam, dedi.

Zeynep adındaki kadın şöyle diyordu:

– Ben Hubeyb'den daha hayırlı bir esir görmedim. Yemin olsun, bir gün ben onu kendisi demirle bağlı olduğu hâlde elinde bir üzüm salkımından yerken görmüşümdür.

Hâlbuki o zaman Mekke'de bu meyve hiç yoktu. Bu, ancak Allah'ın Hubeyb'e ihsan ettiği bir rızıktır.

Nihayet Hubeyb'i Harem Bölgesi dışında öldürmek için Harem'den çıkardıklarında Hubeyb onlara,

– Beni serbest bırakın da iki rekât namaz kılayım, dedi.

Sonra namazından ayrılıp onların yanına vardı ve,

– Eğer ölümden korktuğumu zannetmiş olmasaydınız muhakkak namazımı uzun uzun kılardım, dedi.

İşte böylece Hubeyb öldürülme sırasında iki rekât namaz kılmayı adet hâline getiren kişi oldu.[63]

[63] Buharî, 5,40

NAMAZ AĞACIN YAPRAKLARINI DÖKMESİ GİBİ GÜNAHLARI DÖKER

Ebû Osman ismindeki sahabinin anlattığı bir olay vardır. Ebû Osman der ki:

– Sahabinin önde gelenlerinden, Efendimiz'in "Ehl-i beytimdendir.", diye takdir ve tebcil ettiği Selmân-ı Fârisî ile bir ağacın altında oturuyorduk. Bir ara Selman ağacın dallarından birini tuttu, sallamaya başladı. Ağacın yaprakları dökülene kadar salladı. Sonra da bana dönerek,

– Ey Osman! Bunu niçin yaptığımı bana sormayacak mısın, dedi.

Ben de onun bu hareketini anlamadım ve sordum:

– Söyle lütfen! Bunu niçin yaptın, dedim.

Bana ağacı yaprakları dökülünceye kadar niçin salladığını anlattı:

– Bir keresinde Sevgili Peygamberimizle birlikte aynen bu şekilde bir ağacın altında oturuyorduk. Ağacın dallarından birini tutup yaprakları dökülünceye dek salladı ve bana, "Ey Selman! Bunu niçin yaptığımı bana sormayacak mısın?" buyurdular. O zaman ben de, "Ey Allah'ın Resûlü! Bunu niçin yaptınız?" diye sordum. Bana şunları söyledi: "Bir Müslüman güzelce abdest alıp sonra da beş vakit namazını kılarsa onun günahları işte şu ağacın yaprakları gibi dökülür. Arkasından da 'Gündüzün iki tarafında, gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl! Zira böyle güzel işler, insandan uzak olmayan günahları silip giderir. Bu, düşünen ve ibret alanlara bir nasihattir.'[64] âyetini okudular.[65]

---

64 Hûd Sûresi, 114. âyet

65 Buharî, İman, 39

EN ÇİRKİN HIRSIZLIK

Bir gün, Peygamber Efendimiz ve arkadaşları birlikte konuşuyorlardı. Hırsızlık hakkında bir şeyler söylenince Resûlullah şöyle bir soru sordu:

– Hırsızlığın hangi çeşidi daha çirkindir?

Ashab-ı kiram Efendilerimiz,

– Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dediler.

Bunun üzerine Resûl-ü Ekrem Efendimiz de,

– Hırsızlığın en çirkini kulun namazdan çaldığıdır, dedi.

Bu cevap karşısında şaşıran sahabiler merakla sordular:

– Peki Ey Allah'ın Resûlü! Kişi namazdan nasıl çalar?

Bunu üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi:

– Rükûunu, secdesini, Allah'a karşı alçak gönüllü olmayı ve Kur'ân okumasını eksik yaparak.[66]

---

[66] Muvatta, Sefer, 72, Dârimî, Salât, 78

NAMAZ GÜNAHLARIN AFFINA SEBEPTİR

Peygamber Efendimiz'in damadı, Haydar-ı Kerrar Hz. Ali (radıyallahu anh) bir müşahedesinden bahseder: "Bir gün mescitte Allah Resûlü ile birlikte oturmuş namazın vaktinin girmesini bekliyorduk. Bu sırada arkadaşlarımızdan birisi ayağa kalkıp,

– Ey Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)! Ben bir hata ettim, günah işledim, dedi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona cevap vermediler. Namaz kılındıktan sonra adam sözlerini bir daha tekrarladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem),

– Sen şimdi bizimle birlikte namaz kılmadın mı, bu namaz için de doya doya güzel bir abdest almadın mı, diye sordular.

Arkadaşımız, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sözlerine,

– Evet, karşılığını verince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem),

– İşte bu namaz, işlemiş olduğun o günahın kefaretidir, buyurdu."

NAMAZ VE SADAKA

Vakit namazlarından birinde sahabe Peygamber Efendimiz'in arkasında yerini almış ve namazı hep birlikte eda etmişlerdi. Tam cemaat namazı bitirdikten sonra mescidin kapısından içeriye birisi geldi. Bunun üzerine Allah Resûlü,

– Hanginiz bu kardeşine sadaka vererek sevabını almak ister, buyurdu.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sözü üzerine hemen birisi kalktı ve cemaate yetişemeyen o kişiyle birlikte namaz kıldı.[67]

[67] Tirmizî, Salât, 50

NAMAZ DERTLERİN DEVASIDIR

Tabiinin önde gelen isimlerinden Tarık ibn Şihab şöyle anlatıyor:

"Gece ibadetlerini öğrenebilmek için bir gece Selman'ın evinde kaldım. Selman hakkında Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Benim ehl-i beytimdendir.' buyurmuştu. Selman, gecenin sonuna doğru uyandı ve kalkarak bir süre namaz kıldı. Ben ise onun gece boyunca hiç yatmayıp devamlı ibadet ettiğini zannediyordum. Bunu kendisine söylediğimde Selman-ı Farisî şöyle buyurdu:

– Hakkıyla eda edilen, şartları yerine getirilerek kılınan beş vakit namaz, ölüm hariç bütün dertlerin devasıdır. İnsanlar akşama üç kafile hâlinde ulaşırlar. Bir kafile vardır ki ne kârda ve ne de zarardadır. İkinci grup insanlar hiç kârı olmayıp tamamen zararda olanlardır. Son grupta bulunanlar ise sadece kârda olan kişilerdir. Halkın

gafletini ganimet bilerek gece karanlığında kalkıp sabaha kadar Allah'a ibadet eden kişiler yalnızca kârda olup hiç zarar etmeyenlerdir. Bir kişi de vardır ki halkın gafletini, uykusunu fırsat bilerek günahlara dalar. Böyle kişiler hiç kârları bulunmayıp sadece zarar edenlerdir. Yatsı namazını kıldıktan sonra yatanlarsa ne kâr ve ne de zarar edenlerdir. Sakın seni yorgun düşürecek şekilde hızlı hızlı yürüme. İtidali hiç bir zaman elinden bırakma ve başına geçtiğin bir işin hakkını ver."

BEŞİNCİ BÖLÜM

NAMAZ İLMİHÂLİ

NAMAZ İLMİHÂLİ

1. *Namaz Çeşitleri*

Hanefîlere göre namazlar farz, vacip, nafile olmak üzere üç çeşittir.

Farz Namazlar

Farz olan namazlar, farz-ı ayın ve farz-ı kifâye olmak üzere ikiye ayrılır. Farz-ı ayın olan namazlar yükümlülük çağındaki her Müslüman'a farz olup her biri ayrı ayrı bunu yerine getirmekle mükelleftir. Farz-ı ayın olan namazlar, her gün beş vakit namaz ve her hafta Cuma günleri kılınan Cuma namazından ibarettir. Günlük farz namazlar; sabah namazı 2 rekât, öğle namazı 4 rekât, ikindi namazı 4 rekât, akşam namazı 3 rekât ve yatsı namazı 4 rekât olmak üzere toplam 17 on yedi rekâttır. Cuma namazı, Cuma günü öğle namazının vaktinde cemaatle kılınan ve

farz olan kısmı 2 rekât olan bir namazdır. Cuma namazı kılınınca ayrıca öğle namazı kılınmaz.

Farz-ı kifâye olan namaz ise, bir Müslüman öldüğünde başta yakınları, komşuları ve tanıyanları olmak üzere Müslümanlarca kılınması gereken cenaze namazıdır. Bu namazı birileri kılınca öteki Müslümanlar cenaze namazı kılmadıkları için sorumlu olmazlar. Sevap ve fazileti ise namazı kılanlar elde etmiş olurlar.

Vacip Namazlar

Vacip namazlar, vacip oluşu kulun fiiline bağlı olmayan (li-aynihi vacip) ve vacip oluşu kulun fiiline bağlı olan (li-gayrihi vacip) olmak üzere iki kısımdır. Yatsı namazından sonra kılınan üç rekâtlık vitir namazı (özel bir başlık altında ele alacağız) ile Ramazan ve Kurban bayramı namazları birinci grupta yer alır.

İkinci grupta ise nezir namazı ve bozulan nafile namazın kazası yer alır. Nezir namazı, mükellef olduğu namazların dışında, kişinin bir vesileyle "Şu kadar namaz kılmayı nezrediyorum." gibi kendi iradesiyle kendini yükümlü kılmış olduğu namazdır. Dolayısıyla bu şekilde adanan bir yükümlülüğün yerine getirilmesi gerekir.

Nafile namazlar

Farz veya vacip olan namazların dışındaki namazlara nafile namazlar denir ve farz namazların öncesinde veya

sonrasında kılınan sünnet namazlar nafile namaz kapsamında yer alır. Nafile namazları, sünnet namazların dışında ayrı bir kategori olarak ele alan âlimler de bulunmaktadır. Buna göre sünnet namazlar, vakit namazları yanında düzenli olarak kılınan sünnetleri (revatib) ifade etmekte, nafile namazlar ise düzenli olmayarak çeşitli vesilelerle Allah'a yakınlaşmak ve sevap kazanmak maksadıyla ayrıca kılınan namazları (regaib) ifade etmektedir.

2. Namazların Rekâtları

Sabah namazının iki rekât sünneti, iki rekât da farzı vardır.

Öğle namazının dört rekât ilk sünneti, dört rekât farzı, iki rekât da son sünneti vardır.

İkindi namazının dört rekât sünneti, dört rekât da farzı vardır.

Akşam namazının üç rekât farzı, iki rekât da sünneti vardır.

Yatsı namazının dört rekât ilk sünneti, dört rekât farzı, iki rekât da son sünneti vardır.

Vitir namazı üç rekâttır.

Bayram namazları ise ikişer rekâttan ibarettir.

Teravih namazı yirmi rekâttır.

Diğer nafile namazlar da en az ikişer rekât olur.

3. Namazın Farzları

Namazın farzları on ikidir. Bunların altısı namaz içinde, altısı namaz dışındadır. Dışındaki farzlara "şart" denir. Namazın içindeki farzlara "rükün" denir.

a. Namazın Dışındaki Farzlar

1- **Hadesten tahâret:** Abdestsiz olanın abdest alması, cünüp olanın, hayız ve nifas hâli yaşayan hanımın gusletmesidir.

2- **Necâsetten tahâret:** Namaz kılanın, vücudunu, elbisesini ve namaz kılacağı yeri, necâsetten yani dinimizde pis sayılan şeylerden temizlemesidir.

3- **Setr-i avret:** Avret yerini örtmek demektir. Namaz kılarken açılması veya her zaman başkasına gösterilmesi ve başkasının da bakması haram olan yerlere avret mahalli denir. Erkeğin avret yeri, göbeğinden dizi altına kadardır. Hanımların ise, yüz ve ellerinden başka her yeri avrettir.

4- **İstikbâl-i kıble:** Namaz kılarken kıbleye dönmektir.

5- **Vakit:** Namazı, kendisi için tayin edilmiş olan vaktinde kılmaktır.

6- **Niyet:** Namaza dururken kalb ile niyet etmektir. Yalnız dil ile söylemeye niyet denmez. Namaza niyet etmek demek, ismi, vakti, kıbleyi, cemaatle kılınıyorsa

imama uymayı, kalpten geçirmek demektir. Niyet, başlama tekbiri söylenirken yapılır.

b. Namazın İçindeki Farzlar

1- **İftitah tekbiri:** Namaza başlarken "Allahu Ekber" demektir. Başka kelime söylemekle, tekbir alınmış olmaz.

2- **Kıyam:** Namazda ayakta durmaktır. Ayakta duramayan hasta, oturur. Oturarak kılamayan yatarak îma ile kılar.

3- **Kıraat:** Namazda, Kur'ân-ı Kerim'den sûre veya âyet okumaktır.

4- **Rükû:** Ayakta okuma bittikten sonra, eğilip elleri dize koymaktır.

5- **Secde:** Rükûdan sonra yere kapanmaktır.

6- **Kâde-i âhire (son oturuş):** Son rekâtta Ettehiyyatü duasını okuyacak kadar oturmaktır.

Şimdi bunları kısaca açıklayalım:

Namazın Şartları

Hadesten Tahâret

Hades, genel olarak hükmî (hukukun kir kabul ettiği) kirlilik, hadesten tahâret de bu hükmî kirlilikten

temizlenme demektir. Abdestsizlik durumu yani namaz abdestinin olmayışı ve cünüplük hâli gibi durumlar hades, yani hükmî kirlilik olarak nitelendirilir. Hadesten tahâret, namaz abdesti olmayan bir kimsenin abdest alması, kendisine gusül gereken bir kimsenin gusül etmesi yani halk arasındaki ifadesiyle "boy abdesti" alması demektir. Bu çeşit temizlenme; maddî kirleri giderme, beden sağlığını koruma gibi faydalar ihtiva etse de esas itibariyle taabbüdî, Allah emrettiği için yapılan temizliktir.

Hades "küçük ve büyük" hades olarak ikiye ayrılır. Bilinen namaz abdestinin olmaması durumu küçük hades; cünüplük, hanımlarda âdet görme ve lohusalık gibi gusül yapmayı gerektiren durumlar ise büyük hadestir.

Necâsetten Tahâret

Necâsetten tahâret, vücut, elbise ve namaz kılınacak mahallin, -insan kanı ve idrarı, at, koyun gibi hayvanların idrar ve dışkıları gibi- dinen pis sayılan şeylerden temizlenmesi demektir. Namazın sıhhatine engel olacak ölçüde necâset taşıyan bir elbise ile bilmeyerek namaz kılan kimsenin, bu durumu öğrendikten sonra namazını iade etmesi gerekir. Alkol dökülmüş elbise böyledir. Bir de kuru temizleme yapılan elbisenin, böyle bir pislikle kirlenmiş elbise ile aynı makinede temizlenmemesine dikkat etmek gerekir.

Setr-i Avret

Avret, insan vücudunda dinen görülmesi ayıp ya da günah sayılan uzuvlardır. Setr-i avret, avret sayılan yerleri örtmek demektir. Avret yerlerinin namazda olduğu gibi, namaz dışında da örtülmesi ve başkalarına gösterilmemesi gerekir.

Erkek için avret, yani örtülmesi gereken yerler, göbek ile diz kapağının arasıdır. Kadın için avret, yüz, el ve ayak dışındaki bütün vücuttur. Onlar, yüzlerini namazda örtmedikleri gibi, ellerini ve ayaklarını da açık bulundurabilirler. Saçlarıyla beraber başları, bacakları ve kolları örtülü bulunur. Namaz dışında fitne ve kargaşa dönemlerinde kadının eli ve yüzü de avret sayılmıştır.

Namaz esnasında avret mahallinin, kişinin iradesi dışında açılması durumunda, açılan yer eğer örtülmesi gereken yerin dörtte biri oranına ulaşmış ve bir rükün eda edilecek bir süre (sübhânellâhi'l-azîm diyecek kadar bir süre) açık kalmış ise kişinin namazı bozulur. Kendi iradesi ile açacak olursa namazı hemen bozulur.

Namaz kılarken özellikle hanımlar, dar ve vücut hatlarını belli edecek kıyafetlerden kaçınmalıdırlar. Kendilerini birilerinin görebileceğini düşünerek namazı eda etmelidirler. Erkekler de namazda vücut hatlarını bariz şekilde belli edecek kıyafetlerden sakınmalıdırlar.

İstikbâl-i Kıble

İstikbâl-i kıble, namaz kılarken kıbleye yönelmek demektir. Müslümanların kıblesi, Mekke'de bulunan Kâbe-i Muazzama'dır. Kâbe denilince sadece bilinen bina değil, bunun yanında, hatta daha öncelikle bu binanın bulunduğu yer kastedilir. Kâbe'yi gözle gören kişi, bizzat Kâbe'ye yönelir. Gözlerini secde mahalline değil, Kâbe'ye doğru çevirir.

Kıblenin ne tarafta olduğunu bilmeyen kimsenin, yanında kıble yönünü bilen birisi varsa ona sorması gerekir. Böyle biri varken ona sormayıp kendisi içtihat ederek, yani kıble yönünü bulmaya çalışarak bir yöne yönelmiş ve yöneldiği tarafın kıble yönü olmadığı ortaya çıkmış ise, namazı iade etmesi gerekir. Yeni bir ev aldığımızda bir pusula ile kıblenin yönünü tespit etmemiz gerekir.

Kıblenin ne tarafta olduğunu bilmeyen kimse, soracak birini bulamadığı takdirde yıldız, güneş, rüzgâr gibi birtakım doğal alâmetlere dayanarak kıble yönünü bulmaya çabalar ve kanaat getirdiği tarafa yönelerek namazını kılar. Namazı kıldıktan sonra kıblenin kendi yöneldiği tarafta olmadığı ortaya çıksa bile, kendisi bu yöne içtihat ederek, yani birtakım alâmetlere dayanarak bu sonuca ulaştığı için, namazı yeniden kılması gerekmez. Fakat namaz esnasında kıble yönünü anlaması hâlinde, namazını bozmadan o tarafa yönelir ve namazını tamamlar.

Vakit

Namaz, günün belli zaman dilimlerinde yerine getirilmesi gereken bir farzdır. Bu itibarla farz namazlar için vakit şarttır. Yine her bir farz namaza bağlı sünnet namazlar, vitir, teravih ve bayram namazları için de vakit şarttır. Bir farz namaz, vaktinin girmesinden önce eda edilemeyeceği gibi, vaktinin çıkmasından sonra da eda edilemez. Bir farz namazın vakti içinde kılınması eda, vaktinin çıkmasından sonra kılınması da kaza olarak adlandırılır.

Niyet

Niyet "kesin olarak istemek, kastetmek" demektir. Kalbin ve vicdanın bir şeye karar vermesi, hangi işin ne için yapıldığının açıklıkla farkında olunması demektir. Namaz hususunda niyet, Allah için duru bir kalple namaz kılmayı istemek ve hangi namazın kılınacağını bilmektir.

Namazın geçerli olması için niyetin gerekli olduğuna İslâm âlimleri aralarında ittifak etmişlerdir. Niyetin kalp ile yapılması esas olup dil ile söylenmesi şart değildir. Bununla birlikte ayrıca dil ile de söylenmesi daha iyi olur ve dil ile niyetin ifadesi çoğunluğa göre müstehaptır. Kalpten geçirilen ile dil ile söylenen birbirine uymuyor ise, kalpten geçirilene itibar edilir. Namaza başlarken öğle namazını kılacağınız bellidir. Ama ağzınızdan ikindi çıkar. Kalben öğle namazı kıldığınızı bilirsiniz. O takdirde namaz olmuş olur.

Farz namazlar için.... namazının farzını kılmaya diye niyet edilir, nafile namazlar için .... namazının ilk sünnetini veya son sünnetini kılmaya niyet ettim, diye niyet edilir.

Niyetin Zamanı

Niyetin iftitah tekbiriyle birlikte yapılması en iyi olandır. Fakat niyet ile tekbir arasında namaz ile bağdaşmayacak bir iş bulunmaması şartıyla, tekbirden önce de niyet edilebilir. Tekbir alındıktan sonra yapılan niyet çoğunluk tarafından kabul edilen görüşe göre geçerli olmaz.

Namazın Rükünleri

İftitah Tekbiri

İftitah "başlamak, kapıyı açıp içeriye girmek" anlamındadır. İftitah tekbiri (tahrîme), namaza başlarken alınan tekbir olup "Allahu Ekber" cümlesini söylemektir.

Allah Resûlü'nün tekbir alırken ellerini omuz hizasına kadar kaldırdığına dair rivayet bulunduğu gibi, kulak hizasına veya kulaklarının üstü hizasına kadar kaldırdığına dair rivayetler de vardır. Bu rivayetlerin birleştirilmesi durumunda, tekbir alırken başı hafifçe öne eğerek başparmak kulak memesine değecek şekilde elleri kaldırmanın uygun olduğu belirtilmiştir. Hanımlar ise ellerini omuz hizasına kadar kaldırırlar.

Kıyam

Kıyam "doğrulmak, dikelmek, ayakta durmak" demektir. Namazı meydana getiren ana unsurlardan biri olarak kıyam, iftitah tekbiri ve her rekâtta Kur'ân'dan okunması gerekli asgari miktarı okuyacak kadar bir süre ayakta durmak anlamına gelir.

Farz ve vacip namazlarda ve Hanefî mezhebinde benimsenen görüşe göre sabah namazının sünnetinde kıyam bir rükündür. Gücü yeten kişi bu rüknü yerine getirmeden, mesela oturarak farz veya vacip bir namaz kılarsa namazı geçerli olmaz.

Kıraat

Kelime anlamı "okumak" olan kıraat, dini literatürde "Kur'ân okumak" demektir. Namazda bir miktar Kur'ân okumak gerekir. Namazda Kur'ân, kıyam hâlinde iken yani ayakta dururken okunur. Namazda okunması gereken asgari miktar, kısa üç âyet veya buna denk bir uzun âyettir. Kıyam, rükû, secde ve son oturuş, gerek cemaatle namaz kılarken gerekse tek başına namaz kılarken terk edilmediği hâlde, kıraat, imama uyan kişiden düşer.

Kıraatin nafile namazların, vitir namazının ve iki rekâtlı namazların bütün rekâtlarında, dört veya üç rekâtlı farz namazların ise herhangi iki rekâtında olması farzdır. Kıraatin ilk iki rekâtta olması ise vaciptir.

Hanefîler'in farz namazların ilk iki rekâtı dışında Fatiha Sûresi'nin okunmasını sünnet kabul etmeleri, farz namazları iki rekât esası üzerine değerlendirmelerinin bir sonucudur.

Rükû

Rükûun kelime anlamı "eğilmek" tir. Namazın ana unsurlarından olan rükû, eller dizlere erecek şekilde öne doğru eğilmek demektir. Hz. Peygamber'in uygulamasına en uygun rükû şekli, sırt ve baş düz bir satıh meydana getirecek biçimde eğilmektir. Tarif edilen bu rükû duruşunda bir müddet beklemek ve yine rükûdan doğrulup secdeye varmadan önce uzuvları sakin oluncaya kadar bir süre kıyam vaziyetinde beklemek tâdîl-i erkânın birer parçası olduğundan, kaveme farzdır. Rükûun süresinin asgari ölçüsü "sübhânellâhi'l-azîm" diyecek kadar durmaktır.

Secde

Secde, "teslimiyet ve tevazu içinde eğilmek, yere kapanmak, yüzü yere sürmek" anlamına gelir. Namazın her rekâtında belirli uzuvları yere veya yere bitişik bir mahalle koyarak iki defa yere kapanmak namazın rükünlerindendir. Bununla birlikte bunlardan bir kısmı ile yetinildiğinde secdenin geçerli olup olmayacağı konusunda mezhepler arasında farklılıklar vardır. Hanefî mezhebinde farz olan, alnın ve ayakların hiç değilse bir ayağın yere dayanmasıdır.

Kâde-i Ahîre (Son Oturuş)

Kâde-i ahîre "son oturuş" demektir. Namazın sonunda bir süre, teşehhüt miktarı oturup beklemek namazın rükünlerindendir. İki rekâtlık namazlardaki oturuş, daha önce oturuş bulunmadığı için son oturuş sayılır.

Son oturuştaki süre Hanefîler'e göre "teşehhüt" miktarıdır. Teşehhüt miktarı ise, "Tahiyyât" duasını okuyacak kadar bir süredir.

4. Beş Vakit Namazın Vakitleri

1. Sabah Namazının Vakti: Fecr-i sâdık da denilen ikinci fecrin doğmasından güneşin doğmasına, daha doğrusu güneşin doğmasından az önceye kadar olan süre sabah namazının vaktidir. Fecr-i sâdık, sabaha karşı doğu ufkunda tan yeri boyunca genişleyerek yayılan bir aydınlıktır. Bu andan itibaren yatsı namazının vakti çıkmış, sabah namazının vakti girmiş olur. Bu vakit aynı zamanda, sahurun sona erip orucun başlaması (imsak) vaktidir.

Hz. Âişe bir sabah namazını şöyle anlatır: "Mü'mine hanımlar Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte yün giysilere bürünmüş hâlde sabah namazında bulunur, namazı kıldıklarında evlerine dönerlerdi de karanlıktan hiç kimse onları tanıyamazdı."

2. Öğle Namazının Vakti: Öğle namazının vakti, zeval vaktinden yani güneşin tepe noktasını geçip batıya doğru kaymasından itibaren başlar ve güneş tam tepedeyken eşyanın yere düşen gölge uzunluğu hariç, her şeyin gölgesi kendisinin iki misline ulaşacağı zamana kadar devam eder. Bu zamana "asr-ı sânî" denir.

Ebû Yûsuf, Muhammed ve diğer üç mezhep imamına göre ise, öğle namazının vakti zeval vaktinden, her şeyin gölgesi, fey-i zevâl hariç, kendisinin bir misline ulaştığı âna kadardır. Cuma namazının vakti de tam öğle namazının vakti gibidir.

Sahabe, Efendimiz'in namaz kıldığı vakitleri şöyle anlatır: "Câbir'e Allah Resûlü'nün namaz kıldığı vakitleri sorduk, şu cevabı verdi: Öğleyi zeval vaktinden sonra, ikindiyi güneş canlı (parlak) iken, akşamı güneş battığı zaman kılardı. Yatsı için cemaat kalabalık olduğunda acele eder, az olduğunda da namazı tehir ederdi. Sabah namazını da alaca karanlıkta kılardı. Hz. Câbir bir başka hadiste şunu söyler: Ben öğle namazını Peygamber Efendimiz ile birlikte kılar, elime serinlemesi için bir avuç çakıl taşı alır, secdede alnımı koyacağım yere kor, sıcağın şiddetinden dolayı onların üzerine secde ederdim."

3. İkindi Namazının Vakti: İkindi namazının vakti, öğle namazının vaktinin çıkmasından güneşin batmasına kadar olan süredir. Öğle namazının vaktinin ne zaman

sona erdiği konusundaki görüş ayrılığına göre söylenecek olursa, ikindi namazının vakti, her şeyin gölge uzunluğu, kendi uzunluğunun iki katına çıktığı andan itibaren, diğerlerine göre ise bir katına çaktığı andan itibaren başlar. Sahabe, Efendimiz'in ikindi namazını şöyle anlatır: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını zevalden hemen sonra, ikindiyi, bizden biri namazdan sonra güneşin parlaklığı devam ederken Medine'nin en uzak yerine gidip gelebileceği (kadar) bir zaman olduğu vakitte kılardı."

Hendek'te ikindi namazı tehir edilince Efendimiz şöyle buyurur: Hz. Ali Efendimiz rivayet ediyor: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Hendek günü, 'Bizi orta namazından yani ikindi namazından alıkoydular. Allah da onların evlerine ve kabirlerine ateş doldursun.' buyurdu."

4. Akşam Namazının Vakti: Akşam namazının vakti güneşin batmasıyla başlar, şafağın kaybolacağı zamana kadar sürer.

Akşam namazının vakti dar olduğu için, bu namazı ilk vaktinde kılmak müstehaptır. Ufuktaki kızıllığın kaybolmasına kadar geciktirmek uygun değildir. Enes ibn Mâlik (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Biz Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte akşam namazını kılar, sonra da ok atardık da her birimiz okunun düştüğü yeri görürdü."

5. Yatsı Namazının Vakti: Yatsı namazının vakti, şafağın kaybolmasından yani akşam namazı vaktinin çıkmasından itibaren başlar, ikinci fecrin doğmasına kadar devam eder. Numan ibn Beşir diyor ki: "Ben, bu namazın yani yatsı namazının vaktini insanların en iyi bileniyim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yatsıyı hilâl üçüncü gecesinde kaybolduğu vakitte kılardı." Bu müddet de Hanefîlere göre güneş battıktan bir buçuk saat sonraya kadar geçen vakte tesadüf eder. Şâfiîlere göre daha az bir müddet, takriben güneş battıktan bir saat sonraya tesadüf eden vakit kadardır.

Bir başka hadiste de Abdullah ibn Ömer (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Bir gece Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) yatsı namazı için mescide bekleyip durduk. Nihayet gecenin üçte biri geçtiği zaman veya daha sonra yanımıza geldi. Onu ailesi ile ilgili bir şey mi alıkoydu, yoksa başka bir şey mi oldu, bilmiyoruz. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yanımıza gelince,

– Siz bu namazı mı bekliyorsunuz? Eğer ümmetime ağır gelmeyecek olsaydı, onu bu saatte kıldırırdım, buyurdu.

Sonra müezzine,

– Kamet et, diye emretti, o da namaz için kamet getirdi."

5. Namazın Vacipleri

1. Namaza "Allahu Ekber" diyerek başlamak.

2. Fatiha Sûresi'ni okumak.

3. Fatiha'yı sûreden önce okumak.

4. İki secdeyi birbiri ardınca yapmak.

5. Secdede alın ile beraber burnu da yere koymak.

6. Fatiha Sûresi'ni farz namazların ilk iki rekâtında, vitir ve nafile namazların her rekâtında okumak.

7. Farz namazların ilk iki rekâtında, vitir ve nafile namazların her rekâtında sûre veya âyet okumak.

8. Üç ve dört rekât namazların ikinci rekâtında Ettehiyyatü okuyacak kadar oturmak.

9. Birinci ve son oturuşlarda "Ettehiyyatü" okumak.

10. Birinci oturuşta "Ettehiyyatü"yü okuduktan sonra gecikmeden üçüncü rekâta kalkmak.

11. Vitir namazında kunut duasını okumak.

12. Bayram namazlarına mahsus olan fazla tekbirleri almak.

13. Cemaatle kılındığı zaman, sabah, akşam, yatsı, cuma ve bayram namazlarının birinci ve ikinci rekâtlarında, teravih namazı ile Ramazanda teravihten sonra kılınan vitir namazının her rekâtında imamın Fatiha ve sûreyi açıktan okuması.

14. Öğle ve ikindi namazlarında bunları içinden okumak.

15. İmama uyan kişinin bu namazlarda Fatiha ve sûre okumayarak susması.

16. Tâdîl-i erkân yani ayakta iken dosdoğru, rükûda dümdüz olmak, (hanımlar biraz meyilli dururlar) rükûdan kalkınca iyice doğrulmak ve iki secde arasında tam oturmak.

17. Namazın sonunda selâm vermek.

18. Namazda yanılınırsa sehiv secdesi yapmak.

19. Namazda secde âyeti okunduğunda secde etmek.

6. *Namazın Sünnetleri*

1. Beş vakit namaz ile cuma namazı için ezan ve ikamet erkekler için sünnettir, hanımlara mekruhtur.

2. Namazın iftitah tekbirinde, vitir namazının kunut tekbirinde ve bayram namazlarının zevaid tekbirlerinde elleri kulakların hizasına kaldırmak. (Hanımlar, parmak uçları omuz hizasına gelecek şekilde ellerini kaldırırlar.)

3. Eller kaldırıldığı sırada parmakları ne bitişik ne de fazla açık tutmak, yani kendi hâlinde normal açıklıkta bulundurmak, ellerin ve parmakların içinin kıbleye karşı gelmesi.

4. İmama uyan kimsenin iftitah tekbirinin -imamı geçmemek üzere- imamın iftitah tekbirine yakın olması.

5. Kıyamda elleri bağlamak. (Erkekler; sağ elin avucu sol elin üzerinde ve sağ elin baş ve küçük parmakları sol elin bileğini kavramış olarak ellerini göbek altında bağlarlar. Hanımlar; sağ el, sol elin üzerinde olacak şekilde ellerini göğüs üstüne koyarlar. Erkekler gibi sağ elin parmakları ile sol elin bileğini kavramazlar.)

7. Kıyamda iki ayağın arasını dört parmak kadar açık bulundurmak.

8. Sübhaneke okumak.

9. "Euzu billahi mine'ş-şeytanirracîm" demek.

10. Her rekâtta Fatiha'dan önce "Bismillahirrahmanirahim" demek.

11. Fatiha'nın sonunda imamın ve ona uyanların "Âmin" demesi.

12. "Sübhaneke, Eüzü-Besmele ve Âmin"i içinden okumak.

13. Sabah ve öğle namazlarında Fatiha'dan sonra uzunca, ikindi ve yatsı namazlarında kısa, akşam namazında daha kısa sûre okumak. Bu, misafir olmayanlar içindir. Yolcu olan veya vakti dar olan kimse dilediği âyet ve sûreyi okur.

14. Rükûa varırken "Allahu Ekber" demek.

15. Rükûda dizlerini ellerin parmakları açık olarak tutmak. Hanımlar parmaklarını açmaz ve dizlerini tutmazlar, sadece ellerini dizleri üzerine koyarlar.

16. Rükûda dizlerini ve dirseklerini dik tutup bükmemek. Hanımlar rükûda dizlerini bükük bulundururlar.

17. Rükûda arkasını dümdüz yapmak. Hanımlar arkalarını biraz meyilli bulundururlar.

18. Rükûda başını, sırtı ile bir seviyede bulundurup yukarıya kaldırmamak ve aşağıya eğmemek.

19. Rükûda üç kere "Sübhane Rabbiye'l-azîm" demek.

20. Rükûdan kalkarken "Semiallahu limen hamideh" demek.

21. Rükûdan doğrulunca "Rabbenâ leke'l-hamd" demek.

22. Secdeye varırken yere; önce dizleri, sonra elleri, daha sonra alın ve burnu koymak.

23. Secdeden kalkarken; önce başı, sonra elleri, daha sonra dizler üzerine elleri koyarak dizleri yerden kaldırmak.

24. Secdelere varırken "Allahu Ekber" demek.

25. Secdelerden kalkarken "Allahu Ekber" demek.

26. Secdelerde yüzü iki ellerin arasına almak, ellerin yüzden geri ve uzakta olmayıp yüze yakın ve yüzün

hizasında bulunması ve ellerin parmakları birbirine bitişik olduğu hâlde kıbleye karşı el ayası ile yere yapışık olması.

27. Secdelerde üçer kere "Sübhane Rabbiye'l-a'lâ" demek.

28. Erkeklerin, secdede karnını uyluklarından, dirseklerini yanlarından ve kollarını yerden uzak tutması. Hanımlar, secdede kollarını yanlarına, karnını uyluklarına yapıştırıp yere doğru alçalırlar.

30. İki secde arasında oturmak.

31. İki secde arasında, birinci oturuşta (Kâde-i Ûlâ) ve son oturuşta (Kâde-i Âhîre) elleri uylukları üzerine koymak.

32. Otururken sol ayağını yere yayıp üstüne oturmak ve sağ ayağını dikerek parmaklarını kıbleye karşı getirmek. Hanımlar, ayaklarını sağ tarafa yatık olarak çıkarıp sol kalçaları üzerine otururlar.

33. Ettehiyyatü'nün kelime-i şehadetinde sağ elin şehadet parmağı ile işaret etmek. İşaret; kelime-i şehadette "Lâ ilâhe" derken sağ elin şehadet parmağını kaldırmak, "illallâh" derken de indirmek suretiyle olur.

35. Ettehiyyatü'yü içten okumak. Üç ve dört rekâtlı farzların üçüncü ve dördüncü rekâtlarında Fatiha okumak. (İlk iki rekâtlarda Fatiha okumak ise vaciptir.)

36. Son oturuşta "Ettehiyyatü"den sonra "Allahümme Salli, Allahümme Bârik" ve bunlardan sonra da dua okumak.

37. Selâm verirken başı evvela sağa, sonra sola çevirmek.

38. Selâmda "Esselâmu aleyküm ve Rahmetullahi" demek.

39. İmamın her iki tarafa selâm verirken kendisine uyan cemaati ve hafaza meleklerini selâmlamayı niyet etmesi.

40. İmama uyanın cemaati ve imamı selâmlamayı niyet etmesi.

41. Tek başına kılanın melekleri selâmlamayı niyet etmesi.

42. İmamın sol tarafa selâm verirken sesini biraz alçaltması.

43. İmama uyan kişinin selâmının imamın selâmına yakın olması.

44. İmama sonradan uyan kimsenin yetişemediklerini kılmak için imamın ikinci selâmını beklemesi.

7. *Namazın Müstehapları*

1. Müezzin kamet getirirken "Hayye-ale'l-felâh" dediğinde beklemeden ayağa kalkmak.

2. İftitah tekbirinde başparmakları kulak yumuşağına temas ettirmek. (Erkekler için)

3. Kıyamda secde yerine bakmak.

4. Kıyamda elleri bağlayınca bileği sıkıca tutmak.

5. Rükûda ayağın uçlarına bakmak.

6. Rükû ve secde tesbihlerini beş veya yedi defa okumak.

7. Rükûda parmakları açıp diz üzerine koymak.

8. Başı, boyun ile birlikte rükûda düz tutmak.

9. Rükû ve secdede, tesbihleri 5-11 kere söylemek.

10. Secdeye varırken önce sağ, sonra sol dizi yere koymak.

11. Secdede alından evvel burnu yere koymak.

12. Secdeyi iki el arasında yapmak.

13. Secdede burnun iki tarafına bakmak.

14. Secdede dirsekleri kaldırıp yüksek tutmak. (Bu erkekler içindir, hanımlar kollarını yere serer.)

15. Secdede kolları ve ayakları karından ayrı tutmak. (Erkekler için)

16. Secdeden başı kaldırdıktan sonra, elleri yerden kaldırmak.

17. Elleri kaldırdıktan sonra dizleri kaldırmak.

18. Tahiyyâtta dizlerin üzerine bakmak. Elleri dizlerinin üzerine koyup parmaklarını kıbleye karşı düz tutmak.

19. Selâmda omuzlarına bakmak.

20. Esneme geldiğinde ağız tutulamazsa sağ elin dışı ile kapamak.

21. İmkân nispetinde iyi ve temiz elbise ile namaz kılmak.

22. Sağına selâm verirken, sağındaki cemaat ve melâikeye selâm vermeye niyet etmek.

23. Sola selâm verirken solundaki cemaat ve melâikeye selâm vermeye niyet etmek.

24. Yalnızlık durumunda selâmda kirâmen kâtibîn ve hafaza meleklerine selâm vermeye niyet etmek.

25. Sağa, sola selâm verirken başı çevirmek ve omuz başlarına bakmak.

26. Mümkün olduğu kadar öksürmeyi defetmek.

27. Namazda esnerken elin arkası ile ağzı kapamak.

28. Öksürüğü ve esnemeyi terk etmek.

29. Namaz içinde teri silmemek.

8. Namazın Edebleri

1. Erkeklerin iftitah tekbiri alırken ellerini kollarının yanlarından çıkarması.

2. Namaz kılan kişinin kıyamda iken secde mahalline, rükûda ayaklarının üzerine, secdede burnunun ucuna, otururken de kucağına bakması.

3. Gücü yettiğince öksürüğünü getirmemesi, geğirmemesi.

4. Esnememek için dudaklarını tutması.

5. Kamet getirilirken "Hayye alelfelah" dendiğinde cemaat ve imamın namaz kıldırmak için ayağa kalkması.

6. "Kad kametissalah" derken imamın "Allahu Ekber" diyerek namaza girmesi.

9. Namazı Bozan Şeyler

Namazın rükünlerinden veya şartlarından herhangi birinin eksikliği durumunda namaz bozulur. Namazın bozulmuş olacağı fâsid veya bâtıl tabirleriyle ifade edilir. Rükün ve şartların eksikliği dışında ayrıca kaçınılması, yapılmaması gereken bazı durum ve davranışlar vardır ki bunların hepsine birden "müfsidât-ı salât" (namazı bozan şeyler) denir.

Namazı bozan şeyler şunlardır:

1. Namaz sırasında konuşmak

Namazda gerek bilerek gerekse yanılarak veya yanlışlıkla konuşmak namazı bozar. Bu konuşma; birine seslenmek, hitap etmek, sessizce 'Sus.' demek şeklinde olabileceği gibi birine selâm vermek, verilen selâma sözlü olarak karşılık vermek veya hapşırana -ki sünnet olduğu için- 'Yerhamükellah' demek şeklinde de olur. Yine namaz içerisinde Peygamber Efendimiz'in ismi anıldığında salavât getiren kimsenin ya da cevap kastıyla Kur'ân'dan bir âyet okuyanın da namazı bozulur. İyi bir haber duyduğunda 'Elhamdülillah.', birinin vefat haberi gelince 'İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn.', şaşkınlık verici bir şey duyduğunda 'Sübhanallah.' diyerek karşılık vermek de namazı bozar. Yanımızda konuşan birine "sus" demek sessizce bile olsa namazı bozar. Bütün bunların bilerek, isteyerek yapılması ile yanılarak veya yanlışlıkla olması arasında fark yoktur.

Namazda dua mahalli olan son oturuşta insanların gündelik ve sıradan konuşmalarına benzer tarzda dua etmenin de namazı bozacağı söylenmiştir. Buna göre mesela "Ey Allah'ım, bana meyve sebze yedir; falan arkadaşımla iyi geçindir..." şeklinde dua etmek namazı bozar. Fakat insanların gündelik konuşmalarını andırmayacak şekilde yapılan dualar namazı bozmaz.

2. Amel-i kesîrde bulunmak

Amel-i kesîr, çok veya aşırı davranışta bulunmak demektir. Amel-i kesîr için net bir sınır çizme imkânı olmamakla birlikte 'dışarıdan gözlemleyen kişide namazda olunmadığı izlenimini verecek davranışta bulunmak' şeklinde bir ölçü getirilmiştir. Bununla birlikte kişinin vicdani kanaati de amel-i kesîr konusunda çok önemlidir. Bu bakımdan namazdayken namaza aykırı, namazdaki fiillere benzemeyen ve namazla bağdaşmayan bir davranış, namazda olunmadığı izlenimini veriyorsa amel-i kesîr çerçevesine girer. Bununla birlikte Peygamber Efendimiz'in uygulaması olduğu için, namazda iken torunlarının sırtına bindikleri, kucağına geldikleri şeklindeki rivayetlere nazaran, benzer durumlarla karşılaşıldığında çocukları rencide etmeden, sarsmadan usulca yere koymak veya kenara çekmekle namaz bozulmaz.

Namaz içerisinde biriyle tokalaşmak, sarılmak da amel-i kesîr kapsamına girer.

3. Namaz sırasında yönü kıbleden çevrilmek

Namaz kılarken kıbleye dönmek farzdır. Ama bir sebeple vücudumuzla birlikte kıblede farklı bir tarafa dönülürse namaz bozulmuş olur. Gayr-ı ihtiyarî sadece kafamızı, yüzümüzü çevirirsek namaz bozulmaz ancak bu durumda da mekruh dediğimiz, namazda yapılması hoş olmayan bir işi yapmış oluruz.

4. Namaz içinde bir şey yiyip içmek

Namaz kılarken başka şeyler bizi meşgul etmemelidir. Bu sebeple namaza durduktan sonra ağza alınıp yenen şey, susam tanesi kadar da olsa namazı bozar. Fakat namaz öncesinde yediği bir şeyden dolayı dişleri arasında kalan bir parçayı yutmak, namazı bozmazsa da büyük küçük bir şeyi çiğnemek, ağzında gevelemek namaza aykırı olduğu için namazı bozar. Bu bakımdan sakız çiğnemek veya namaz öncesi ağzına bir şeker alıp şeker eridikçe yutmak gibi hareketler namazı bozan hususlardandır.

5. Özürsüz olarak öksürerek boğazı temizlemek

Özürsüz olarak öksürmeye çalışarak boğazı temizlemek namazı bozar. Ancak herhangi bir zorlama olmaksızın doğal olarak öksürmek veya sesindeki hırıltıyı giderip özellikle sesi güzelleştirmek, namazda olduğunu anlatmak ve yanlış okuyan imamı uyarmak için öksürmek namazı bozmaz. Ayrıca 'Üf, tüh.' diyerek bir şeyi üflemek veya bezginlik göstermek, 'Uf, puf.' diyerek söylenmek veya 'Ah, oh.' demek namazı bozar. Ancak kişi hasta ise o takdirde namaz bozulmaz. Bir kimse Allah korkusundan böyle söylüyorsa o zaman da namaz bozulmaz. Huşû ve ibadet aşkından inlemek, ancak içten gelerek gerçekleşebilecek bir hâldir. Yapmacık hareketlere girmemek gerekir.

6. Gülmek

Kişinin kendisinin duyacağı kadar gülmesi namazı bozar, yakında bulunanların işitebileceği sesle gülerse abdest de bozulur. Zira namaz ciddiyeti ve derinliği şeklinde tarif edebileceğimiz huşû ve hudû, gülmekle ciddi şekilde yaralanmış olur.

7. Yazı okumak

Namazda iken göze ilişen bir yazıya bakmakla namaz bozulmaz. Fakat karşısındaki Mushaf'tan ezberinde olmayan bir âyeti okumak durumunda, Ebû Hanîfe'ye göre namaz bozulur. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise bu durumda namaz bozulmaz, fakat ehl-i kitaba benzeyiş söz konusu olduğu için böyle yapmak mekruhtur. Nafile namazlarda uzun uzun Kur'ân okuma düşüncesiyle namaz kılarken Mushaf'ı açarak namaz kılmakta bir beis yoktur. Namaz kılarken öğrenme düşüncesiyle camilerdeki hatları okumak, okumaya çalışmak namazı bozar. Çünkü bu 'bakmak' değil 'öğrenmek için okumak' anlamına gelmektedir.

8. Setr-i avret ve necâsetten tahârete riayet etmemek

Farkında olmayarak veya unutarak yapılmış olsa bile avret yeri (namazda örtülü olması gereken kısım) açık iken veya üzerinde namaza engel olacak oranda bir necâset

bulunuyorken bir rükün eda etmek veya bu durumda iken bir rüknün eda edileceği sürenin (üç defa 'Sübhanallah' diyecek kadar süre) geçmiş olması durumunda namaz bozulmuş sayılır.

9. Namaz kılarken herhangi bir sebeple abdestin bozulması

Namaz kılarken bilerek abdest bozucu bir fiil işleyen kişinin namazı bozulur. Ancak bu iş, namazın sonunda yapılmış ise kişi kendi fiili ile namazdan çıkmış sayılacağı için Hanefîler'e göre namaz bozulmaz. Burun kanaması gibi bir özür durumunda ise Hanefîler'e göre bu durumun üzerinden bir rükün eda edecek kadar süre geçmedikçe namaz bozulmaz. Kişi dilerse en kısa yoldan yeniden abdest alıp gelerek namazına kaldığı yerden devam eder, isterse namazını yeni baştan kılar.

10. Kişinin kendi iradesi ve ihtiyarı dışında gerçekleşen durumlar

Sabah namazını kılarken güneşin doğması, bayram namazını kılarken zeval vaktinin olması ve henüz yeterli sürenin geçmemesi, cuma namazını kılarken ikindi vaktinin girmesi durumunda namaz bozulur. Fakat öğle namazını kılarken ikindi vaktinin girmesiyle öğle namazı bozulmaz.

Teyemmüm ile namaz kılmakta iken kullanılması mümkün suyun görülmesi namazı bozar ancak suyu namaz bittikten sonra görmek namazı tekrar etmeyi gerektirmez. Özür sahibi olan, mazereti bulunan kişinin özrünün ortadan kalkması durumunda da namaz bozulur.

Mest üzerine meshetmiş olarak namaz kılarken mesih süresinin dolması durumunda namaz bozulur. Bu süre, yerleşik hayat yaşayanlar için bir gün bir gece, yolcu için üç gün üç gecedir. Yine mesih yapılan mestin ayaktan çıkarılması durumunda namaz bozulur. Çünkü bu durumda kişi abdestsiz konumuna düşmektedir.

10. Namazı Bozmayan Şeyler

1. Namazda olan kimse, gerek Kur'ân-ı Kerim'e gerekse başka bir yazıya bilerek bakıp manasını anlasa, namazda başka şeyle meşgul olduğundan dolayı edebe aykırı hareket etmiş ve kerahet işlemiş olur. Ancak, manasını anladığı yazıyı dili ile söylemediği için namazı bozulmaz. Kasıtlı olmayarak gözü bir yazıya ilişip manasını anlasa mekruh olmaz.

2. Namaz kılanın önünde secde yerinden bir kimsenin geçmesi ile namaz bozulmaz. Geçen ister erkek, ister kadın, ister başka bir canlı olsun.

Mükellef olan bir kimse, kasten namaz kılanın önünden geçerse günah işlemiş olur. Mekruh olan geçiş, açık alan ve büyük camiye göre namaz kılanın secde mahallinden; küçük mescidde ise karşısından geçmektir. Önünden geçilme ihtimali bulunan yerde namaz kılan kişilerin sütre edinmesi, yani bir sütunu veya baston, şapka ve şemsiye gibi şeyleri siper edinmesi müstehaptır, güzel bir davranıştır. Cemaatle namaz durumunda imamın sütresi, ona uyanlar için de sütre sayılır. Kâbe'yi tavaf etmek, namaz benzeri bir ibadet sayıldığı için orada namaz kılarken tavaf edenlere karşı sütre edinmeye gerek yoktur.

Namaz kılan, önünden geçilecek yerde durmadığı hâlde ve uzağından dolaşıp gitmek de mümkün iken böyle yapmayıp namaz kılanın önünden geçen kimse günah işlemiş olur. Namaz kılanın, insanların gelip geçtiği yerde durması ve uzaktan geçecek yerin de bulunmaması durumunda günah, namaz kılana aittir, önünden geçenin günahı yoktur. Namaz kılanın, müsait yer var iken herkesin gelip geçeceği yerde namaza durması, yürüyenin de uzaktan geçmek mümkün iken namaz kılanın önünden geçmesi durumunda ise hem namaz kılan, hem de kılanın önünden geçen günah işlemiş olur. Ne namaz kılan, önünden geçilmeyecek uygun bir yer bulabiliyor, ne de oradan geçmek isteyen, namaz kılanın uzağından geçebilecek bir yer bulabiliyorsa bu durumda namaz kılan da önünden geçen de günah işlemiş olmaz.

11. *Namazın Mekruhları*

1. Namazda bedeni ve elbisesiyle oynamak. Serinlemek maksadıyla eliyle yelpazelenmek.

Namazın kemali, ruhen ve bedenen huşû ve sükûnet bulmak ve dünyevî işlerden kalben alâkayı kesmek ile olduğundan bu gibi işler mekruh görülmüştür. Hadis-i şerif'te de "Allah Teâlâ sizin namazda oynamanızı hoş görmez." buyrulmuştur.

2. Abdesti sıkışık bir vaziyette veya iştah çekici bir yemek sofraya konmuş iken namaza durmak.

Bunlar da, namazda kalb ve zihni meşgul ederek huzura engel olduklarından mekruh sayılmışlardır.

3. Namazda parmak çıtlatmak veya parmakları birbirine geçirmek.

İbn-i Âbidin'in beyanına göre, parmak çıtlatmak namazın haricinde de mekruhtur.

4. Namazda iken esnemek, gerinmek, eli böğrüne koymak.

5. Göğsünü kıbleden çevirmeden boynunu döndürüp bir yere bakmak.

Göğsü kıbleden döndürmek ise namazı bozar.

6. Kollarını yere sermek.

Hanımların sermesi mekruh değildir. Hanımlar secde sırasında yere ellerini ve dirseklerini tam olarak koyarlar.

7. İşaretle selâm almak.

8. Secdeye varırken elbisesini önden veya arkadan eliyle tutup kaldırmak.

9. Ceket ve paltosunu giymeyip omzuna veya başına alarak namaz kılmak.

Bu, kibir ve namaza önem vermemek gibi duygularla olursa mekruhtur. Bir özürden dolayı olursa mekruh sayılmaz.

10. Kılıksız bir hâlde, kirli iş elbisesi içinde veya başkasının yanına çıkamayacağı bir kıyafetle namaza durmak.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) kirden sakınılmayan hizmet elbisesi ile namaz kılmakta olan bir kimseyi görünce ona hitaben, "Seni bazı kimselere göndersem bu elbise ile gider misin?" diye sormuş; o da "Hayır." deyince "Cenâb-ı Hak, kendisi için süslenilmeye en lâyık olandır." buyurmuştur. Namazda müstehab olan mu'tad elbisedir. Yani başkasının yanına da giyilerek çıkılabilen elbisedir. Gecelik ve pijamalar, evde giyilen mu'tad elbiseler olduğuna göre, onunla namaz caiz olur. Fakat evlâ olan pijama ve geceliklerle namaz kılmamaktır. Çünkü temiz olmama ihtimali mevcuttur.

11. Kısa kollu elbise ile namaza durmak.

Kolları dirseklere kadar sıvalı, lâubali bir vaziyette namaza durmak da mekruhtur. Bu gurur işareti sayılmıştır.

12. Kıraati tam bitirmeden rükûa eğilmek.

13. İkinci rekâtta, ilk rekâtta okuduğu sûre ve âyetin üstündeki sûre ve âyeti okumak.

14. Birinci ve ikinci rekâtta okuduğu iki sûre arasını, sadece bir sûre ile ayırmak. Meselâ birinci rekâtta Fîl Sûresi'ni, ikinci rekâtta de Mâûn Sûresi'ni okumak gibi. Arada Îlâf Sûresi atlanmıştır. Kerahetten kurtulmak için, arada en az iki sûre bırakmalıdır.

15. Her namazın ikinci rekâtı birinciden, dördüncü rekâtı de üçüncüden uzun olmamalıdır.

16. İki rekâtta da aynı sûreyi tekrar etmek. Eğer ezberde başka sûre yoksa mekruh olmaz. Nafile namazlarda tekrarda bir kerahet yoktur.

17. Bilerek aynı sûrede bir veya birkaç âyet atlamak.

18. Namazda gözlerini yummak veya göğe dikmek. Namazda secde yerine bakmak âdâbdandır. Gözleri yummak, bu edebi terk etmektir. Ancak huşûu giderici ve dikkati dağıtıcı bir şeyi görmemek için göz yumulması bakmaktan evlâdır.

19. Vücudundan kıl koparmak gibi namaza uygun düşmeyen bir amel-i kalîlde bulunmak. Namaz sırasında kuruyan dudağından deri koparmak da böyledir.

20. Namazda kaşınmak, terini silmek. Kaşınmadığı ve terini silmediği takdirde aşırı rahatsızlıktan zihni meşgul olacaksa, caiz olur. Bir rekâtta üç kere üst üste kaşınmak ise amel-i kesîr sayılacağı için namazı bozar.

21. Canlı bir şeyin resmi üzerine secde etmek.

22. Üzerinde canlı resimleri bulunan elbise giymek, başının üstünde, arkasında, önünde, yan taraflarında veya karşısında canlı resimleri olmak. Eğer resim, ayakta duran için çok dikkat etmedikçe fark edilmeyecek derecede küçük olursa yahut büyük olmakla beraber yaşamayacak şekilde başı kesik veya azası noksan olursa caiz olur. Fakat yine de bunları kıble tarafına asmamaya dikkat etmelidir.

23. Bir özür yokken, secdede yalnız alnı yere koyup burnu koymamak.

24. İşlek yol üzerinde, mezar üstünde, hamamda, gübrelikte, pisliğe yakın bir yerde namaz kılmak.

25. Camide ön safta açık yer varken ilerlemeyip arkada namaza durmak.

26. Kor hâlindeki ateşe karşı namaz kılmak. Mum, kandil, lâmba karşısında namaz kılmakta bir kerahet yoktur.

27. Tembellik eseri yanında takke taşımayı bir külfet sayarak veya başını örtmeyi ehemmiyetsiz görerek başı açık namaz kılmak. Hâlbuki namazda başın örtülü olması sünnettir. Hatta secde esnasında baştan düşen takkeyi amel-i kesîr işlemeden (mesela tek el ile) yerden alıp başa örtmeyi bazıları efdal görmüşlerdir. Bir özürden dolayı başın açık bulunmasında ise kerahet yoktur. Namazda takkenin üzerine sarık sarmak sünnettir. Allah Resûlü, "Sarıklı kılınan namaz, sarıksız kılınan namazdan 70 defa daha hayırlıdır." buyurmuştur. Bazı âlimlere göre, başı takke ile örtmek de sarık yerini tutabilir.

28. Âyetleri, rükû ve secdelerde okunan tesbihleri el ile saymak.

29. Uyuyan insanlara ve insanın yüzüne karşı da namaz kılma mekruhtur. Arkası dönük kimseye karşı namaz kılmakta hiçbir mahzur yoktur.

31. Farz namazlarda özürsüz bir şeye dayanmak ve sağa-sola sallanmak da mekruhtur.

32. Secdeye giderken özürsüz olarak elleri dizlerden önce yere koymak, kalkarken de dizleri ellerden önce kaldırmak veya ellere abanarak kalkmak.

33. Rükûda iken başı sırt ile beraber olarak düz tutmayıp yukarı dikmek ve aşağı eğmek.

34. Besmele'yi ve Âmin'i açıktan söylemek.

35. Rükû ve secde tesbihlerini üçten az yapmak.

36. Zaruret yokken sırta veya kucağa çocuk alarak namaza durmak.

37. Zaruret yokken erkeğin ipek elbise ile namaz kılması. İpek seccade üzerinde ise namaz kılınabilir. Çünkü erkek için haram olan ipek giymektir. Kullanmak ise caizdir.

12. Cemaatle Namaz ve İmama Uyma İle İlgili Durumlar

Namazı yalnız kılana "münferid", imama uyarak kılana "muktedî" denilir. İmama uyan kişi için üç ayrı durum söz konusu olabilir. İmama uyan kişi ya "müdrik" ya "lâhik" ya da "mesbûk"tur. Şimdi bunları kısaca açıklayalım.

1. Müdrik

Müdrik "idrak etmiş, yetişmiş, kavuşmuş" gibi anlamlara gelir. Namaz kavramı olarak, namazı tamamen imamla birlikte kılan kimseye müdrik denir. İmama en geç birinci rekâtın rükûunda yetişen kimse o rekâta yetişmiş sayılır ve müdrik adını alır. İftitah tekbirini almış ve imam rükûda iken kendisi rükûa varmış ise o rekâtı tam kılmış sayılır.

2. Lâhik

İmamla birlikte namaza başlamasına rağmen, namaz esnasında başına gelen bir durum sebebiyle namaza ara vermek zorunda kalan ve bu sebeple namazın bir kısmını imamla birlikte kılamayan kimseye lâhik denir.

İmamla birlikte namaza başladığı hâlde uyku, gaflet, dalgınlık, abdestinin bozulması gibi mazeretler sebebiyle namaza ara vermek durumunda kalan kimse, namaza ara vermesini gerektiren durumun ortadan kalkmasından sonra konuşmadan, dünya işleriyle meşgul olmadan ve şayet abdesti bozulmuşsa, en kısa yoldan yeniden abdest alıp gelerek bıraktığı yerden namazına devam eder. Şayet imam namazı bitirmişse, bu kişi sanki imamın arkasında namaz kılıyormuş gibi namazını tamamlar.

Lâhik mümkün olursa, önce kaçırdığı rekâtları veya rükünleri kaza eder, sonra imama tâbi olarak onunla selâm verir. Meselâ imama uyan kimse birinci rekâtın kıyamında uyuyup da imamın secdeye vardığı anda uyansa hemen rükûa varır, sonra secdeye vararak imama yetişir. Lâhik, imama yetişemeyeceğini anlarsa, hemen imama tâbi olur ve yetişemediği rekât veya rükünleri imam namazdan çıktıktan sonra kaza eder.

3. Mesbûk

İmama namazın başında değil, birinci rekâtın rükûundan sonra, ikinci, üçüncü veya dördüncü rekâtlarda uyan kimseye mesbûk denir. Son rekâtın rükûundan sonra imama uyan kimse bütün rekâtları kaçırmış olur.

Mesbûkun hükmü, kaçırdığı yani imamla birlikte kılamadığı rekâtları kazaya başladıktan sonra, tek başına namaz kılan kimse gibidir. Sübhaneke'yi okur, kıraat için eûzü besmele çeker ve okumaya başlar. Çünkü bu kimse kıraat bakımından namazın baş tarafını kaza etmektedir. Bu durumda eğer kıraati terk ederse namazı fâsid olur.

13. *Vitir Namazı*

Vitir "tek" demektir. Yatsı namazından sonra üç rekât olarak (tek sayı) kılındığı için vitir denmiştir. Hanefîlere göre vitir namazı sünnet/hadisle vacip olan, tek selâmla üç rekât kılınan ve üçüncü rekâtın sonunda tekbir alınarak kunut dualarının okunduğu bir namazdır. Hanefîlerde vitir namazı vacip olduğu için binit üzerinde kılınması caiz değildir ve vitir namazını vaktinde eda edemeyen kişi onu kaza eder.

Şâfiîlerde vitir namazı sünnettir. Üç rekâtla kılınır. Hanefîlerden farklı olarak önce iki rekât kılınır ve selâm

verilir daha sonra da tek rekât kılınır. Ramazan ayının son yarısı müstesna vitir namazında kunut duası okunmaz. Vitir namazı sünnet olduğu için kaza edilmesine gerek yoktur ve binek üzerinde kılınabilir.

Vitir Namazının Fıkhî Hükmü ile İlgili Rivayetler

Hârice ibn Huzâfe'den rivayet edilmiştir: Resûl-ü Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbede, "Allah, ziyade olarak size bir tür namaz verdi. O namaz, sizin için kırmızı tüylü develerden daha hayırlıdır. Allah, vitri sizin için yatsı ile fecrin doğuşu arasında kıldı." buyurmuşlardır.[68]

Bir başka hadiste de Allah Resûlü şöyle buyurur: "Allah sizin namazlarınıza bir namaz daha ilave etmiştir, ona devam ediniz. O da vitirdir."[69]

Vitir namazının değerini Allah Resûlü'nün bir başka hadisinde de görmekteyiz: Büreyde ibn Hasîb dedi ki: Resûlullah'ı "Vitir gereklidir, kim vitir kılmazsa bizden değildir. Vitir gereklidir, kim vitir kılmazsa bizden değildir. Vitir gereklidir, kim vitir kılmazsa bizden değildir." buyururlarken dinledim.

68 Tirmizi, Vitr, 1
69 Musannef, III, 7

Müekked Olan Sünnetler: Beş vakit namaza ve cuma namazına bağlı olarak kılınan namazların bir bölümü müekked sünnettir. Bir hadiste bu nitelikteki sünnetler şöyle belirlenmiştir: "Her kim bir gün ve gecede, farz namazlar dışında on iki rekât namaz kılarsa, Allah Teâlâ ona cennette bir ev bina edecektir. Bunlar şu namazlardır: Sabah namazından önce iki rekât, öğleden önce dört rekât, öğleden sonra iki rekât, akşamdan sonra iki rekât ve yatsıdan sonra iki rekât. Müekked sünnetler Peygamber Efendimiz'in çok az terk ettiği sünnetlerdir.

Namazlara bağlı olan müekked sünnetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Sabah namazının farzından önce kılınan iki rekâtlık sünnet

Bu namaz en kuvvetli bir sünnettir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Sizi atlar kovalasa da sabah namazının iki rekât sünnetini terk etmeyin."

Bir başka hadiste de "Sabah namazının iki rekât sünneti dünyadan ve dünyada bulunan her şeyden daha hayırlıdır." buyurur Efendimiz. Hz. Âişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber, sabah namazının iki rekâtı gibi başka hiç bir nafile namaza devam etmemiştir."

Başka bir sünnet kaza edilmezken, yukarıdaki hadisler sebebiyle, sabah namazını kılamayan kişi aynı gün zevalden önce onu kaza ederken sünnetini de birlikte kılar. Diğer yandan ikinci rekâtta bile imama yetişebileceğini anlayan kimse önce sünneti kılar, daha sonra imama uyar.

2. Öğle veya cuma namazından önce kılınan dört rekât namaz

Hz. Âişe şöyle demiştir: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) öğleden önce dört, sabah namazından önce de iki rekât namaz kılmayı terk etmezdi."

3. Öğle namazından sonraki iki rekât namaz

Bu iki rekât, müekked sünnet olup bunun dörde tamamlanması ise menduptur. Cuma namazından sonra tek selâmla kılınan dört rekât nafile namaz da müekked sünnetlerdendir. Hadiste şöyle buyrulur: "Hz. Peygamber cuma namazından önce dört, cuma namazından sonra dört rekât namaz kılar, rekâtlar arasını selâm ile ayırmazdı."

4. Akşam namazından sonra iki rekât

Bu da Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) devam ettiği sünnetlerdendir.

5. Yatsı namazından sonra iki rekât

Bunun delili, gün ve gecede on iki rekât nafile namaza devam eden için Allah Teâlâ'nın cennette bir köşk bina edeceğini bildiren hadistir.

6. Teravih namazı

Bu namaz erkek ve hanım için müekked sünnettir. Çünkü teravih namazına hem Hz. Peygamber, hem de ondan sonra raşid halifeler ve ashab-ı kirâm devam etmişlerdir. Teravih namazını cemaatle kılmak sünnettir. Çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazanın üçüncü, beşinci, yedinci ve yirminci gecelerinde bu namazı mescitte cemaatle kılmıştır. Sonra mü'minlere farz olur endişesiyle mescide çıkıp kıldırmamıştır. Teravih namazı şeairdendir. İslâm memleketi olmanın işaretidir.

Teravih namazı Ramazan ayına mahsus olup yatsı namazından sonra ve vitirden önce kılınır. Bu namazın gece yarısından veya gecenin üçte birinden sonraya bırakılması müstehaptır. Teravih namazı tek başına kılınabilir, fakat cemaatle kılınması daha faziletlidir.

Hanefîlere göre, teravih namazının rekât sayısı yirmi olup bu sayı Hz. Ömer'in uygulamasına dayanır. Çünkü Hz. Ömer halifeliğinin sonuna doğru bu namazı Mescid-i Nebevî'de Devlet başkanı olarak yirmi rekât kıldırmıştır. Bu miktara sahabeden karşı çıkan olmamıştır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Benden sonra, benim

sünnetimden ve raşid halifelerimin yolundan ayrılmayın." Ebû Hanîfe'ye, Hz. Ömer'in yaptığı uygulama sorulunca şöyle demiştir: "Teravih kuvvetli bir sünnettir. Hz. Ömer onu kendiliğinden çıkarmış değildir. O, bu konuda yeni bir şey de icat etmedi. O, bunu ancak kendi bildiği bir delile dayanarak yapmıştır. Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ahid olarak yapmıştır."

Gayri Müekked Sünnetler: Hz. Peygamber'in kesintisiz devam etmediği ve bazen terk ettiği sünnetler olup bunlara mendub da denir. Bu namazlar şunlardır:

1. İkindi namazından önce tek selâmla kılınan dört rekât namaz: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu namaz hakkında şöyle buyurmuştur: "İkindi namazından önce dört rekât namaz kılan kimseye Allah rahmet etsin."

2. Yatsı namazından önce kılınan dört rekât namaz: Hz. Âişe (radıyallahu anha) şöyle demiştir: "Hz. Peygamber, yatsıdan önce dört rekât namaz kılardı."

3. Evvâbîn namazı: Evvâbîn, evvâb kelimesinin çoğulu olup Allah Teâlâ'ya çokça yönelen kişi anlamına gelir. İki ilâ altı rekâta kadar kılınabilir. Bir, iki veya üç selâmla kılmak mümkündür. Hz. Peygamber, akşam namazından sonra altı rekât namaz kılanın evvâbînden sayılacağını bildirmiş ve arkasından şu âyeti okumuştur: "Eğer siz iyi olursanız, şunu iyi bilin ki Allah kötülükten yüz çevirerek tevbeye yönelenleri (evvâbîn) son derece bağışlayıcıdır."

Bunlar farz namazlara tâbi olan nafile namazlardır.

Nafile (Mendup) Namazlar:

Beş vakitteki farz namazların sünnetlerinden başka birtakım nafile namazlar daha vardır ki bunlar, müstehap, mendup veya tatavvu adı verilen nafilelerdir:

Kuşluk Namazı

En az iki rekât olup sağlam görüşe göre, dört veya sekize kadar kılınabilir. Mendup bir namazdır. Vakti, güneşin bir mızrak boyu yükselmesi ile başlayıp zeval vaktine yirmi dakika veya yarım saat kalıncaya kadar devam eder. Hz. Âişe'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kuşluk namazını ikişer ikişer, dört rekât olarak kılar, birinci selâmdan sonra dünya sözleri konuşmazdı."

Teheccüd Namazı

Yatsı namazından sonra daha uyumadan veya kısa bir uykudan sonra kalkıp kılınacak nafile namaza "gece namazı (salatül-leyl)" denir. Bir süre uyuduktan sonra, gecenin yarısından imsak vaktine kadar kalkılıp kılınırsa "teheccüd" adını alır. Teheccüd namazı iki rekâttan sekiz rekâta kadardır. Her iki rekâtta bir selâm verilmesi daha faziletlidir.

Teheccüd namazı Hz. Peygamber'e farzdır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Ey Muhammed! Gecenin bir bölümünde uyanıp sırf sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere, Kur'ân'la gece namazı kıl. Rabb'inin seni Makam-ı Mahmuda erdireceğini umabilirsin."[70] Bu namaz diğer Müslümanlara sünnettir.

Abdullah ibn Ömer'in (radıyallâhu anh)'ın kendisini rüyada cehennemde görmesi ve bir meleğin yaklaşarak "korkma" demesini Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) anlatması üzerine Allah elçisi şöyle buyurmuştur: "Abdullah ne iyi adamdır. Fakat kalkıp gece namazı kılmayı âdet edinseydi ne iyi olurdu."

Abdullah ibn Ömer, bundan sonra gece uykusunu azaltmıştır. Buradan teheccüd namazına devam eden her ferdin iyi olarak anılmaya lâyık olduğu anlaşılır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Gece namazına devam edin. Çünkü gece namazı kılmak sizden önceki salih kulların âdetidir. Rabb'inize karşı bir taattır, kötülükleri örtücü ve günah işlemekten alıkoyucudur."

Abdest Namazı

Abdestten veya gusül abdestinden sonra vakit elverişli ise yaşlık kuruyacak kadar bir süre geçmeden iki rekât

70 İsrâ Sûresi, 79. âyet

namaz kılınması menduptur. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Her kim abdest alır, abdesti güzel yapar, sonra kalkıp iki rekât namaz kılarsa ve bu iki rekâta kalbiyle yönelirse, o kimseye cennet vacib olur."

Tahiyyetül-Mescid namazı

Tahiyye, selâm vermek demektir. Tahiyyetül-Mescid de mescide selâm vermek anlamına gelir. Mescide ilk giren kimsenin, Mescidin Rabb'ine selâm vermek ve O'nu yüceltmek amacıyla iki rekât namaz kılması menduptur. Bir günde, ta'lim, teallüm gibi sebeplerle birkaç kere mescide girmek zorunda olan kimselerin bu namazı ilk girişte bir kere kılması yeterlidir.

Hadiste şöyle buyrulur: "Sizden her kim mescide girerse iki rekât namaz kılmadan oturmasın."

İstihare Namazı

İstihare; bir şeyin hayırlı olanını istemek demektir. İstihare namazı, nasıl hareket edileceği bilinemeyen mübah işlerde manevi bir işarete nail olmak için kılınan iki rekâtlık bir namazdır. Cabir b. Abdullah (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Hz. Peygamber bütün işlerde bize Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi istihareyi öğretir ve şöyle buyururdu: "Sizden biri bir iş yapmak istediği vakit, farz dışında iki rekât namaz kılsın ve istihare duasını okusun."

İstihare duasından sonra kıbleye yönelerek yatılır.

Tesbih Namazı

Dört rekâtlı bir namaz olup her rekâtta Fâtiha ve bir sûre okunur. Bir veya iki selâmla tamamlanır. Bu namazda üç yüz kere şu tesbih duası okunur: "Sübhanallahi velhamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallâhü vallahü ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm."

Hz. Peygamber amcası Abbas'a (radıyallahu anh) kendisini Allah'a yaklaştıracak bir ameli bildirmek için tesbih namazını talim buyurmuş ve eğer bu namazı kılarsa, günahları kum yığınları kadar çok olsa bile Allah'ın bunları mağfiret edeceğini bildirmiştir. Bu namazı her gün, bu olmazsa cuma günü, bu olmazsa ayda veya yılda bir kere, başka rivayette, ömründe bir defa kılmasını tavsiye etmiştir.

Hâcet Namazı

Dünyevî ve uhrevî isteği olan kimse abdest alır, yatsı namazından sonra iki veya dört rekât, başka bir görüşe göre on iki rekât namaz kılar, sonra Allah Teâlâ'ya senâda ve Hz. Peygambere salât ü selâmda bulunur, bundan sonra hâcet duasını okuyup isteğinin gerçekleşmesini Yüce Allah'tan diler.

Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan (radıyallahu anh) nakledildiğine göre, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: Her kimin Allah'tan bir dileği olursa veya insanlardan bir isteği olursa, önce abdest alıp iki

rekât namaz kılsın, sonra Allaha hamd ve senada bulunsun ve Hz. Peygamber'e salât u selâm getirsin. Sonra şu duayı okusun: "Lâ ilâhe illallahul-halîmül-kerîm. Sübhânellahi Rabbil-arşil-azîm. el-Hamdü lillâhi Rabbil- âlemin, nes'elüke mûcibâti rahmetike ve azâime mağfiretike vel-ganîmete min külli birrin ve's-selâmete min külli ismin. Lâ teda'lî zenben illâ gafertehû ve lâ hemmen illâ mezahtehû ve lâ hâcete hiye leke rizan illâ kadaytehâ yâ erhamerrâhimîn."

Yolculuk namazı

Bir Müslüman'ın yola çıkacağı veya yoldan döndüğü zaman iki rekât namaz kılması menduptur. Hz. Peygamber yolculuktan gündüz kuşluk vakti döner, Mescid-i Nebevî'ye giderek iki rekât namaz kılar, orada bir süre otururdu.

İstiskâ (Yağmur İsteme) Namazı

Şiddetli kuraklık hüküm süren zamanlarda yağmur duası yapılır. Çünkü Kur'ân'da Nûh, Mûsâ ve Hûd peygamberlerin kavimlerine su verilmesi için yaptıkları dualardan söz edilir.[71]

Enes ibn Malik'ten (radıyallahu anh) rivayete göre, Allah Resûlü cuma hutbesi irad ederken, şiddetli kuraklığın hüküm sürdüğünü, ürünün ve hayvanların telef

[71] Nûh Sûresi, 10-12. âyetler; Bakara Sûresi, 60. âyet

olduğunu söyleyen bir adamın isteği üzerine "Allah'ım bize su ver, Allah'ım bize su ver." diye dua etmiştir. Bunun üzerine gökte hiç bulut yokken, birden bulutlar belirmiş ve yağmur yağmaya başlamıştır. Bir hafta süren yağmurlar âfet hâlini almaya başlayınca, ertesi hafta aynı adamın yağmurun kesilmesini istemesi üzerine Allah'ın Resûlü şöyle dua etmiştir: "Allah'ım! Yağmuru üzerimize değil, çevremize, dağlara, tepelere, vadilere ve ağaçlı yerlere ver." Bu dua ile yağmur kesilmiştir.

Küsûf Namazı

Güneş tutulmasına "küsûf", ay tutulmasına "husûf" denir. Güneş tutulduğu zaman, bir beldede cuma namazını kıldıran imam, ezansız ve kametsiz olarak en az iki rekât namaz kıldırır. Ebû Hanîfe'ye göre bu namaz gizli, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre açıktan kıraatle kılınır.

Hz. Peygamber güneş tutulduğu zaman iki rekât namaz kıldırmış ve arkasından şöyle buyurmuştur: "Bu olaylar Allah'ın büyüklüğünü gösteren delillerdir. Allah Teâlâ bunlarla kullarını korkutmak istiyor. Bunları gördüğünüz zaman, en son kıldığınız farz namaz gibi namaz kılın."

Husûf Namazı

Ay tutulduğu zaman Müslümanların evlerinde teker teker bir hâlde ve küsûf namazı gibi gizli veya açıktan

iki ya da dört rekât namaz kılmaları menduptur. Ebû Hanîfe'ye göre, bu namazın camide cemaatle kılınması sünnette yoktur.

15. Namazın Kılınışı

Namazın farz ve vaciplerine, sünnet ve âdâbına uygun şekilde kılınışına ilmihâl dilinde "sıfatü's-salat" denir. Namaz kılacak kişi abdestli ve kıbleye yönelik olarak durup ellerini kaldırır ve niyet ederek "Allahu Ekber" der, ellerini bağlar. Sübhaneke duasını okur.

İmama uymuş (muktedi) değilse, "Eûzu billahi mine'ş-şeytanirracim. Bismillahirrahmanirrahim" der ve Fatiha'yı okur. Fatiha'nın bitiminde "Âmin" der, besmelesiz olarak bir sûre veya en az bir uzun yahut üç kısa âyet okur. Ardından "Allahu Ekber" diyerek rükûa gider. En az üç kere "Sübhane Rabbiye'l-azîm" dedikten sonra "Semiallâhu limen hamideh" diyerek doğrulur ve "Rabbena leke'l-hamd" der. Ardından "Allahu Ekber" diyerek secdeye gider. Bedenî bir engeli yoksa yere önce dizlerini, sonra ellerini ve sonra yüzünü koyar, kıyama dönerken de bunun aksini yapar. Secdede en az üç kere "Sübhane Rabbiye'l-a'lâ" dedikten sonra yine "Allahu Ekber" diyerek ara oturuşu (celse) yapar, sonra yine "Allahu Ekber" diyerek ikinci secdeye gider ve yine üç kere "Sübhane Rabbiye'l-a'lâ dedikten sonra "Allahu Ekber" diyerek ikinci rekâta kalkar.

İkinci rekât da birinci rekât gibidir. Şu kadar ki ikinci rekâtta elleri kaldırma, "Sübhaneke" ve "Eûzu" yoktur. Ayağa kalkınca el bağlayıp besmele ile Fatiha'yı okur ve "Âmin" dedikten sonra Fatiha'ya bir sûre veya birkaç âyet ekler. Daha sonra birinci rekâtta olduğu gibi rükû ve secdeleri yapar. İkinci secdeden sonra kâde yapıp et-Tahiyyatü okur: "et-Tahiyyatü lillahi vesselavatü vettayyibat. Esselâmu aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi ve berakatüh. Esselemu aleyna ve ala ibadillahissalihin. Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne muhammeden abduhu ve resuluh"[72]

Manası şu şekildedir: "Bütün tahiyyeler (hayat sahibi varlıkların hayatlarıyla sunduğu ibadetler), salavat (dualar) ve tayyibat (bütün güzel söz ve davranışlar) Allah'a mahsustur. Ey Şanı Yüce Peygamber, selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına selâm olsun. Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şehadet ederim ki, Hz. Muhammed, O'nun kulu ve Resûlüdür."

Kılacağı namazın rekât sayısı ikiden fazla ise bu "ilk oturuş" (kâde-i ûlâ) olur. Bu oturuşta "Tahiyyat"a bir şey eklenmez ve "Allahu Ekber" diyerek üçüncü rekâta kalkılır. Kalkacağı zaman ellerini dizleri üzerine getirir, öyle

---

72 Buharî, Ezan, 148; Müslim, Salat, 56

kalkar. Kıyamda el bağlayıp "Besmele" ile Fatiha'yı okur ve "Âmin" der. Bundan sonra yapılacak şeyler namazın farz olup olmamasına göre küçük değişiklikler gösterir:

a) Bu kıldığı farz namaz ise Fatiha'dan sonra sûre veya âyet okumadan rükûa varabilir. Secdelerden sonra, eğer varsa dördüncü rekâta kalkar, dördüncü rekât da üçüncü rekât gibidir. Dördüncü rekât yoksa ikinci secdeden sonra oturur (son oturuş=kâde-i ahîre).

b) Kıldığı namaz farz değilse, farklı olarak üçüncü rekâtın Fatiha'sına "Âmin" dedikten sonra bir sûre veya birkaç âyet okur. Sonra rükûa ve secdeye varır. Dördüncü rekât, üçüncü rekât gibidir. Dördüncü rekâtın secdeleri yapılınca oturulur. Bu oturuş, üç rekâtlı namazların üçüncü rekâtının ve iki rekâtlı namazların ikinci rekâtının bitiminde yapılan oturuş gibi son oturuş (kâde-i ahîre) adını alır. Son oturuşta tahiyyattan sonra salavat ve dualar okunur, ardından selâm verilir.

Salavât şudur: "Allah'ım, Efendimiz Muhammed'e ve Efendimiz Muhammed'in ailesine Efendimiz İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine salat ettiğin gibi salat et. Şüphesiz ki Sen her bakımdan hamda layık ve şanı yüce olansın."[73]

[73] Buharî, Enbiya, 10; Müslim, Salat, 65

"Allah'ım, Efendimiz İbrahim'e ve ailesine bereket ihsan ettiğin gibi, Efendimiz Muhammed'e ve Efendimiz Muhammed'in ailesine de bereket ihsan eyle. Şüphesiz ki Sen her bakımdan hamda layık ve şanı yüce olansın."[74]

Son oturuşta et-Tahiyyatü okunup salavat getirdikten sonra Kur'ân'da geçen dua âyetlerinden, mütevatir veya meşhur olan dua hadislerinden okunur. Âyetlerden okunan dualar:

"Ey bizim kerim Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ve güzellik ver, âhirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi cehennem ateşinden koru."[75]

"Ya Rabbî! Beni de neslimden çoğunu da namazı devamlı olarak ve gereğince kılan kullarından eyle! Duamı, lütfen kabul buyur Ya Rabbi!"[76]

"Ey Rabbimiz! Beni, annemi, babamı ve bütün mü'minleri hesaba çekilme günü affeyle."[77] "Ey bizim kerîm Rabbimiz, bize hidâyet verdikten sonra kalplerimizi saptırma ve katından bize bir rahmet bağışla. Şüphesiz bağışı bol olan vehhab Sensin Sen!"[78] Hadislerden okunan dualar:

---

[74] Buharî, Enbiya, 10; Müslim, Salat, 65
[75] Bakara Sûresi, 201. âyet
[76] İbrahim Sûresi, 40. âyet
[77] İbrahim Sûresi, 41. âyet
[78] Âl-i İmran Sûresi, 8. âyet

"Allah'ım kabir azabından sana sığınırım. Allah'ım Mesihi deccalin fitnesinden Sana sığınırım. Allah'ım hayatın ve ölümün fitnesinden Sana sığınırım."[79] "Allah'ım borçtan ve günahtan Sana sığınırım."[80]

---

79 Buharî, Ezan, 149; Müslim,Zikir, 49

80 Buharî, Daavat, 39; Müslim, Zikir, 48